

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2022

Tereza Hirschová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ženy v letectvu ve druhé světové válce

Tereza Hirschová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Ženy v letectvu ve druhé světové válce

Tereza Hirschová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslav VALKOUN, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jaroslavu Valkounovi, Ph.D.
za cenné rady, ochotu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2022

.....

Obsah	
Úvod	1
Ženy v první světové válce	3
Ženy v druhé světové válce	9
Spojené království	16
Spojené státy	23
Sovětský svaz	28
Češky a Slovenky v zahraničních leteckých plucích	33
Závěr	36
Seznam zkratek	38
Zdroje	38
Cizojazyčné resumé	42

1. Úvod

Bakalářská práce se bude zabývat ženskými leteckými sbory ve druhé světové válce. Práce bude zkoumat vliv těchto sborů na průběh války, rozdílnost sborů ve vybraných zemích a do jaké míry byly začleněny do armády. Cílem práce je popsat činnosti jednotlivých sborů, jejich úlohu ve válce a vyzdvihnout jejich zásluhy. Toto téma je důležité zejména proto, že účast žen ve válce je často přehlížena, nebo je zmiňována pouze okrajově.

Pro bakalářskou práci autorka vybrala čtyři letecké sbory, dva britské, jeden americký a jeden sovětský. Tyto sbory rozdílně začleněny do armády a plnily různé úkoly. Sbory WAAF byly přímo součástí armády, ale jednalo se pouze o sbory pomocné. Sbory ATA a WASP zůstaly pouze civilní a sovětské sbory byly sbory bojové. Bakalářská práce je rozdělena do šesti částí. První část se věnuje ženám v první světové válce, jejich postavení, jejich činnosti ve válce a jak tato válka ovlivnila jejich život. Druhá se zabývá ženami ve druhé světové válce, zejména jejich službě v armádě. Následující části se pak zabývají přímo ženami v leteckých oddílech. Každé zastoupené zemi je věnována jedna kapitola, kde autorka popisuje vznik tamních leteckých ženských sborů a jejich službu. V poslední části by se chtěla autorka krátce zmínit o československých ženách, které sloužily v zahraničních sborech, v britských WAAF a v 2. československé brigádě v Sovětském svazu.

K psaní bakalářské práce používala autorka odborné knihy v českém a anglickém jazyce. Ke kapitolám o jednotlivých sborech použila autorka knihy, které se těmito sbory přímo zabývaly a popisovaly jejich založení a činnosti. Kromě nich také používala knihy, které se zabývaly obecně leteckou válkou a knihy, které se zabývaly vojenskou službou žen. Velmi významná pro tuto práci byla kniha *Ženy ve válce 1939–1945* od autora Jacka Cassina-Scotta. Tato kniha ve stručnosti popisuje ženské armádní sbory Spojeného království, Německa, Spojených států a Sovětského svazu. Pro sbory WAAF autorka čerpala z knih *Our Wartime Days. The WAAF in World War II* a *The WAAF. A history of the Women's Auxiliary Air Force in the Second World War* od autorky Berryl E. Escott. Tato autorka se zabývá historií sborů WAAF a sama sloužila u RAF. Kniha *Spitfire Women of World War II* se zabývá sborem ATA a autorka Giles Whittell se setkala s jeho členkami a sepsala v této knize jejich příběhy. Ke kapitole o sborech WASP pomohla kniha *Jacqueline Cochran: Biography of a Pioneer Aviator* od autorky Rhondy Smith-Daugherty. Tato kniha popisuje nejen život pilotky Jackie Cochranová, ale také její

působení v ATA a WASP. A pro 122. leteckou skupinu byla použita kniha *A Dance with Death: Soviet Airwomen in World War II* autorky Anne Noggle a kromě informací o založení a fungování jednotlivých pluků obsahuje také vzpomínky různých členů. K části o československých ženách použila autorka převážně knihy *A královskou korunu měly. Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války* autora Ivana Procházky a *Andělé se samopalem. Vysadkářky 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR* od autorů Václava Kameníka a Miloše Kopeckého.

2. Ženy v první světové válce

2.1. Feministické hnutí

V první polovině 20. století se výrazně změnilo postavení ženy ve společnosti. K tomu přispělo nejen feministické hnutí, ale také první světová válka. Už na přelomu 19. a 20. století mohly ženy vykonávat několik povolání, otevřely se pro ně vysoké školy a mohly se angažovat ve zdravotnictví. Přesto bylo žen, které byly samostatné a pobíraly přiměřený plat, málo. Částečnou změnu přinesla první světová válka, kdy muži odešli na frontu a ženy nahrazovaly muže v pracovních pozicích. Válka ale nepřinesla tak velkou změnu, jakou by tehdejší ženy chtěly. Společnost považovala ženy za méně důležité pracovníky, dostávaly menší plat a obecně byly vnímány spíše negativně.

Zapojení do války a do pracovního procesu vyžadovalo také změnu v odívání. Dlouhé sukně, blůzy s dlouhými rukávy a velké účesy byly sice oblíbené, ale nepraktické pro práci. Ženy si začaly stříhat vlasy a nosit pánské kalhoty a boty, něco do té doby nevídaného. Nově začaly nosit i mužské pracovní oděvy a mohly nosit také uniformy.

Za svá práva bojovaly zejména ženy střední třídy, které nejvíce vnímaly rozdíly v postavení v práci, hlavně v oblasti platů. Ženy pobíraly pouze třetinu mužského platu, a stále jim byl odepřen vstup do zaměstnání jako bankovnictví, právo nebo průmysl. Někdy jim bylo úplně zakázáno pracovat, pokud už byly vdané.¹ Pokud byly učitelkami, nesměly se vdát, ani mít děti. V Čechách byla známá feministka Františka Plamínková, která mimo jiné bojovala právě proti učitelskému celibátu.

Ve Spojeném království vedla žena jménem Millicent Fawcettová největší organizaci bojující za práva žen, *National Union of Women's Suffrage Societies*. Millicent Fawcettová tvrdila, že volebního práva lze dosáhnout jen mírovou cestou a snažila se rozumnými argumenty vládu přesvědčit, ale to příliš nepomáhalo. Kromě toho také bojovala za práva dětí, například proti domácímu násilí na dětech a využívání dětí jako pracovní síly.

V roce 1903 vznikla radikální organizace bojující za práva žen, *Women's Social and Political Union*, založená Emmeline Pankhurstovou. Tato organizace zastávala názor, že mírovou cestu volebního práva nedosáhnou, a tak přikročila k násilí. Členky začaly pálit budovy, ničit veřejný majetek někdy a napadaly jiné lidi. Často byly členky za své činy zatýkány a ve vězení držely hladovku. V tisku se těmito militantním

¹ VICINUS, Martha, *Independent women. Work and community for single women: 1850–1920*, London 1985, s. 247.

bojovnicím začalo hanlivě říkat sufražetky. Ty si ale název osvojily a pod tímto názvem jsou dodnes známé.² Millicent Fawcettová s těmito ženami nechtěla být spojována, a proto se začala označovat jako „sufražistka“. Po vypuknutí války byly členky organizace WSPU vyzvány, aby přestaly bojovat o volební právo a začaly bojovat pro svou zemi. Organizace vyžadovala tvrdou disciplínu a naprostou oddanost u všech svých členek, a tak se jednoduše stala novou anglickou armádou. Některé z nejradikálnějších žen začaly pracovat pro samotného válečného ministerského předsedu Davida Lloyd George.³

Ženy dokázaly, že jsou schopné těžce pracovat a čelit náročným situacím. Ve válce prokázaly odvahu a schopnost přizpůsobit se. Ještě v roce 1918 nebo v letech následujících získaly ženy v mnoha zemích právo volit. V některých státech jim toto bylo umožněno již za války nebo dokonce ještě před válkou, například v Rusku a pobaltských státech.

2.2. Ženy v továrnách

Většina bojujících států se na začátku války snažila udržet v továrnách jako pracovníky muže. To se ale s postupem války s potřebou dostat další vojáky na frontu ukázalo jako problém. S válečnou výrobou bylo zároveň zapotřebí více pracovníků v odvětvích, které byly s válkou spojeny. To způsobilo, že se začaly více zaměstnávat ženy v odvětvích, dříve neměly žádné nebo malé zastoupení. V Rusku bylo z celkového počtu zaměstnanců průmyslu 40 % žen. Ve francouzském Renaultu bylo žen 30 %. V Rakousku-Uhersku byl zhruba 1 000 000 pracovníc. Německá firma Krupp v roce 1917 zaměstnávala přes 50 000 žen z celkového počtu 1 400 000 pracovníc v celé zemi. Ve Spojeném království a ve Francii se ženy významně uplatnily mimo jiné v továrnách na munici. Produkce se musela přizpůsobit, aby práci zvládali i nezkušení lidé. Během bitvy u Verdunu bylo nařízeno, aby muži pracující v továrnách na municí byli vyměněni za ženy. To mělo zvýšit a zjednodušit produkci a zároveň pomoci ženám při práci. Během práce v těchto odvětvích dostávaly ženy stále menší plat, ale zároveň byl jejich vyšší než v jiných odvětvích, kde jim dosud bylo umožněno pracovat.⁴ Většinu z těchto pracovníc ale tvořily ženy, které již byly zaměstnané v jiném odvětví, služky nebo externí pracovníce. Jen málo z nich pocházelo z vyšší třídy. Mnoho z nich se přihlásilo dobrovolně, aby zaplnily místa

² MURPHY, William, *Suffragettes*. In: 1914–1918 Online [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/suffragettes>.

³ VICINIUS, s. 279–280.

⁴ ROWE, Steven E., *Labor*, In: 1914–1918 Online [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/labor>.

po svých manželech, a aby uživily rodinu. Zároveň mohly nyní být ženy zaměstnané na významných pozicích, např. soudní znalkyně, inspektorky nebo lékárnice. Mohly být zaměstnány také jako řidičky tramvají a vlaků, čímž dostaly i právo nosit uniformu. Tím se také dostávaly do pozic, kdy mohly být nadřazené mužům.⁵

Ženy, které měly problém přizpůsobit se nové situaci byly většinou ženy v domácnosti. Ukázalo se tak, že zaměstnání podporovalo soběstačnost. Bylo potřeba upravit práci tak, aby mohly zabezpečit nejen sebe, ale také rodinu a vytvořit nová pracovní místa pro ženy bez zkušeností. Také jim měly být nabízeny poloviční úvazky, aby se mohly stále starat o rodinu.⁶

2.3. Ženy ve zdravotnictví

Ze všech žen, které se rozhodly zapojit do válečného úsilí, jich nejvíce bylo ve zdravotnictví. Na začátku války bylo evidentní, že nemocnice nebyly připravené na nápor zraněných vojáků. Ve Spojeném království se zřídily provizorní nemocniční vlaky a zdravotnice někdy přeskakovaly z jednoho vagonu do druhého, než aby čekaly na další zastávku. Kromě toho neustále hrozilo nebezpečí útoku od nepřátelských vojsk. Vlaky přijížděly do stanic často poškozené, s vyraženými okny a prostřelenými střechami. Přesto ženy pokračovaly ve své práci, i když na ně padaly bomby.⁷ Ve válce se projevil nedostatek zkušených zdravotnic, a tak se doba jejich výcviku zkrátila na 2 měsíce, někdy dokonce na pouhých 6 týdnů. Zdravotnice se často nacházely v nebezpečné blízkosti bojů, zejména na východní frontě. Kromě vojáků se také staraly o civilisty, kteří byli válkou zasaženi. Nově se také mohly uplatnit jako pomocnice v rentgenových a bakteriologických laboratořích, nebo jako zubní asistentky.

V roce 1902 byla založena zdravotnická organizace *Queen Alexandra's Imperial Military Nursing Service*. Podmínky přijetí byly nejdříve přísné, ale kvůli válce se musely rychle změnit. V 1914 měla organizace pouze 300 členek a v roce 1918 už přes 10 000. Tato organizace se zapojila i do druhé světové války a funguje dodnes, pouze s jiným názvem. O několik let později, v roce 1907 vznikla organizace *First Aid Nursing Yeomanry*, která byla původně zaměřena na poskytování první pomoci vojákům na bojišti. Později se její pole působnosti rozšířilo a organizace se spojila s oddíly *Auxiliary*

⁵ KOŽELUHOVÁ, Michaela, *Ženská otázka za první světové války*. In: 1. Světová válka a vznik Československa [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <http://1914-1918.npmk.cz/node/81>.

⁶ Tamtéž.

⁷ TAYLOR, Eric, *Wartime nurse: one hundred years from the Crimea to Korea, 1854–1954*, Austin 2002, s. 90.

Territorial Service. Významně pomohla i ve druhé světové válce, kdy se mohly členky uplatnit jako řidičky, telefonistky, úřednice a skladnice, nebo se účastnit speciálních operací.

Ve Spojených státech vznikl před první světovou válkou zdravotnický sbor *Army Nurse Corps*, který také existuje dodnes. Sbor vznikl v roce 1901 na základě poznatků ze španělsko-americké války. V roce 1917, kdy Spojené státy vstoupily do války bylo členek příliš málo, a proto byl o pomoc požádán i americký Červený kříž. Ani to však nestačilo, proto se tyto organizace rozhodly přijímat i dobrovolnice.⁸ Jednou z nich byla i Marie Curie-Sklodovská, která vynalezla mobilní rentgen a sama s ním na frontě operovala. I tyto organizace se významně zapojily do druhé světové války.

2.4. Ženy v armádě

V dějinách existuje mnoho příkladů ženských bojovnic. I v první světové válce byly některé ženy ochotné jít bojovat na frontu, ale ve většině zemí jim to bylo zakázáno. Místo toho byly přijímány do pomocných armádních sborů a některé nové sbory byly kvůli nim zakládány. Jako členky armády měly právo nosit uniformu a dostávat vyznamenání. Například v Rakousku-Uhersku sloužilo v armádě zhruba 50 000 žen. Ani ony se nemohly přímo zapojit do bojů, byly jim přidělovány pouze práce v zázemí. Přestože se do bojů přímo nezapojily, často tyto ženy ve službě umíraly.

V době první světové války byla nutnost zlepšení komunikace na frontě, a tak byla založena jednotka *Signal Corps Female Telephone Operators Unit*, která zaměstnávala jako telefonistky ženy, které mluvily francouzsky a anglicky. Členky jednotky procházely fyzickým tréninkem, podléhaly vojenskému protokolu a musely pracovat pod velkým tlakem.⁹

Ve Spojeném království vznikaly ženské oddíly také v námořnictvu. V roce 1917 vznikly pomocné armádní oddíly *Women's Army Auxiliary Corps*. Ve stejném roce byl založen námořnický oddíl *Women's Royal Naval Service*. Členky těchto oddílů sloužily i na letištích *Royal Flying Corps* a *Royal Naval Air Service*, předchůdcích dnešní RAF. Samostatný ženský letecký oddíl *Women's Royal Air Force* vznikl až po válce a po dvou letech byl rozpuštěn. Posledním žijícím veteránem první světové války byla členka oddílu WRAF Florence Green, která zemřela v roce 2012. I Britkám bylo zakázáno

⁸ CASAVANT TELFORD, Jennifer, *The American Nursing Shortage During World War I. The Debate over the Use of Nurse's Aids*, Canadian Bulletin of Medical History 27, 2010, 1, s. 91–93.

⁹ *Women in WWI*. In: The National WW1 Museum and Memorial [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <https://www.theworldwar.org/learn/women>.

zapojit se do přímého boje, přesto se jedné britské ženě povedlo dostat na frontu. Irka Flora Sandesová byla původně zdravotnice, ale v Srbsku byla přijata ke slavnému tzv. „železnému“ pluku. Flora Sandesová bojovala na frontě, kromě toho také vojáky regimentu ošetřovala a když bylo potřeba, prováděla amputace. O rok později byla vážně zraněna granátem, ale rychle se uzdravila a vrátila se ke svému regimentu. Později byla zraněna znovu. Mezitím dosáhla hodnosti nadrotmistra a působila v armádě působila i po válce.¹⁰

V Rusku se některé ženy přidávaly do armády buď tajně v přestrojení, obcházením zákonů nebo díky známým a příbuzným. Všechny to byly dobrovolnice a prokázaly stejnou schopnost bojovat jako mužští vojáci, některé z nich byly dokonce lepší. V roce 1917 vznikl 1. ruský ženský prapor, založený Marií Bočkarevovou. Ta napsala dopis carovi už v roce 1915, ve kterém žádala, aby mohla narukovat. Žádosti bylo vyhověno a později vytvořila tzv. „ženský prapor smrti“, první ženský armádní prapor, který se také zúčastnil Kerenského ofenzívy. V následujících měsících bylo vytvořeno několik dalších smíšených i čistě ženských praporů.¹¹ Ale vojáci neviděli ženy na frontě rádi, sama Marie Bočkarevová jen těsně unikla smrti, protože ženy byly často zastřeleny vlastními vojáky.

Na frontě bojovala také srbská žena jménem Milunka Savićová. Ta se v převleku za muže zúčastnila již balkánských válek, kde dosáhla hodnosti kaprála. Při bitvě na Bregalnici byla zraněna a při ošetřování bylo zjištěno její skutečné pohlaví. Původně měla být převelena do zdravotnictví, což ale odmítla, a nakonec jí bylo dovoleno se vrátit ke svému oddílu. V první světové válce bojovala na soluňské frontě. Milunka je dodnes považována za nejvíce oceňovanou ženu v armádě, byla mimo jiné vyznamenána řádem hvězdy Karadžordževićů, nejvyšším srbským vyznamenáním. Za druhé světové války byla vězněna v koncentračním táboře Banjica, ze kterého byla jako válečná hrdinka propuštěna.¹²

Ženy, které byly zapojeny do první světové války se často vracely do pracovního procesu i ve druhé světové válce. Mnoho organizací, které v té době byly založeny existují dodnes. Ženy byly významnou pomocí pro bojující státy. Bez nich by se dostaly

¹⁰ *Flora Sandes*. In: *The Female Soldier* [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <http://thefemalesoldier.com/blog/flora-sandes>.

¹¹ STOFF, Laurie, *Women's Mobilization for War (Russian Empire)*. In: 1914–1918 Online [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: online.net/article/womens_mobilization_for_war_russian_empire.

¹² *Milunka Savić*. In: *The Female Soldier* [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <http://thefemalesoldier.com/blog/milunka-savi>.

do velkých potíží a jejich hospodářství by se zhroutilo. I přes to ve druhé světové válce vlády váhaly se zapojením žen. Odbory se bály, aby zavedení stejných platů pro muže i ženy nezpůsobilo jejich snížení. Také panovala obava, aby ženy nezačaly zanedbávat své rodinné povinnosti. Nakonec se potřeba pracovníků stala větší prioritou, a tak začaly opět nabírat ženy do práce i do armády.

3. Ženy ve druhé světové válce

3.1. Ženy v továrnách

Ženy se osvědčily již v první světové válce jako významná pomoc. V meziválečném období se zlepšilo postavení ženy ve společnosti, získaly volební právo, otevřela se pro ně nová pracovní odvětví. S koncem první světové války se muži vrátili domů a do práce a zaměstnaných žen ubylo, především v průmyslu. Ženy se vrátily k „ženským“ zaměstnáním, ale zároveň se pro ně vznikaly nové pracovní pozice. S novými zákony bylo jednodušší stát se učitelkou, zdravotní sestrou nebo doktorkou. Nově se mohly uplatnit ve veřejné správě. Ale úkolem vdané ženy bylo stále starat se o děti a chod domácnosti. Ženy, které chtěly uplatnit zkušenosti z válečných let byly vnímány negativně, říkalo se, že berou práci mužům. Podpora v nezaměstnanosti byla pro ženy mnohem menší a často musely pracovat více hodin za menší plat. V některých odvětvích musely ženy odejít z práce, když se vdaly.

Situace se s válkou změnila, protože i nyní museli muži odejít bojovat. A bylo opět na ženách, aby šly pracovat a pomáhat vojákům na frontě. Nejdříve vlády a armády váhaly s jejich přijetím, ale nakonec vzniklo mnoho smíšených nebo čistě ženských armádních sborů. Vznikalo mnoho oddílů ve všech složkách armády, nejen pomocných, ale i bojových.

Jen velmi málo mužů zbylo pro práci v továrnách. Nejdříve vlády nechtěly ženy do práce přijmout i přes to, že v první světové válce už v továrnách pracovaly. Ale nakonec se ukázala potřeba pracovní síly. V roce 1943 již bylo zaměstnáno 7 milionů žen. Pracovaly v továrnách na střelivo, letadla i lodě, pracovaly jako hasičky a řidičky. Práce žen mimo jiné vyvolala otázku rovných platů. Bylo rozhodnuto, že ženy vykonávající mužskou práci bez dozoru a pomoci budou moci dostávat stejný plat jako mužští pracovníci. Ostatní zaměstnankyně dostávaly 53 % mužského platu. Zároveň dostávaly menší odškodné za zranění.¹³ Někdy se stávalo, že zkušené ženy měly menší plat než muži bez pracovních zkušeností. To měl vyřešit nový systém platů, ale pracovnice se bály, že by i přesto dostávaly méně, a tak byl systém upraven, aby muži i ženy dostávaly stejné platy podle odvedené práce. Ženy se rozhodovaly jít do práce z různých důvodů. Pro některé byl rozhodující faktor odchod manžela do války, což znamenalo, že rodiny přišly o živitele. Pro některé to znamenalo plnění povinnosti vůči

¹³World War II 1939–1945. In: Striking Women [online], [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.striking-women.org/module/women-and-work/world-war-ii-1939-1945>.

své zemi. Se zhoršující se válečnou situací muselo být stále více žen přijímáno na pracovní pozice, do kterých měly předtím jenom omezený nebo žádný přístup. Také nastal zlom v zaměstnávání vdaných žen. Některá pracovní odvětví odmítala zaměstnávat vdané ženy, což se kvůli nedostatku pracovní síly začalo na začátku 40. let postupně měnit. Ženy, které získaly zaměstnání během válečných let pak často pracovaly i po válce.

14

V roce 1942 vytvořil J. Howard Miller plakát, který měl podpořit ženy, aby šly pracovat. J. H. Miller byl americký umělec, který vytvořil sérii plakátů k podpoře amerického válečného úsilí. Tak vznikla ikonická postava Rosie the Riveter, která byla symbolem pracujících žen ve druhé světové válce. Rosie byla vytvořena jako součást americké válečné propagandy. Americká vláda chtěla přesvědčit ženy o jejich povinnosti sloužit vlasti a měly nastoupit do továren, zvláště ženy ze střední třídy. O rok později byla dokonce složena písnička Rosie the Riveter, která představovala americkou patriotickou ženu, která brání svou zemi prací v továrně.¹⁵ Mnoho žen, které šly pracovat nebo vstoupily do armády bylo vdaných a měly děti. Z toho důvodu vznikaly školky a jesle pro děti zaměstnaných žen. Mělo to být pouze dočasné řešení, protože se předpokládalo, že po válce se ženy vrátí do domácnosti.

Od poloviny 30. let byly zakládány nové továrny v rámci tzv. stínového programu. Ten měl Británii připravit na možnou blížící se válku. Byly stavěny továrny pro masovou produkci především letadel a využívaly technologií automobilového průmyslu. Původně v těchto továrnách měli pracovat školení odborníci, ale většina z nich byli muži, kteří museli odejít na frontu. Bylo jasné, že aby mohli muži jít bojovat a zároveň se nezastavila produkce, musely být zaměstnány ženy. Ženy se nově mohly uplatnit ve sváření, což byla práce, která měla být jednodušší než dosud používané nýtování. Aby se zamezilo muniční krizi, mělo být zaměstnáno zhruba milion žen v továrnách na municí a dalších 75 000 v dalších továrnách. V roce 1943 se stala prioritní výroba letadel a mnoho žen přecházelo do továren ze zemědělství. Odhadem tvořily ženy v Británii jednu třetinu z celkového počtu 22 milionů pracovních sil¹⁶

V Německu byly svobodné pracující ženy považovány za občany druhé kategorie.

¹⁴ GOLDIN, Claudia D., *The Role of World War II in the Rise of Women's Employment*. In: *The American Economic Review*, 81, 1991, 4, s. 741–750.

¹⁵ *Rosie the Riveter*. In: *Britannica* [online], [cit.2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Rosie-the-Riveter>.

¹⁶ LITTLE, Stephen E., GRIECO, Margaret, *Shadow factories, shallow skills? An analysis of work organisation in the aircraft industry in the Second World War*. In: *Labor History*, 52, 2011, 2, s. 193–216.

Pro Třetí říši byly významnější matky zdravých dětí než zkušené pracovnice. Ženám bylo doporučeno nevěnovat se kariéře a jejich platy zůstávaly výrazně nižší než platy mužské. To se také odrazilo na schopnosti zadržovat ruskou ofenzivu.¹⁷ Spojenci měli díky zapojení žen do pracovního procesu k dispozici více schopných mužů. Kromě továren pracovaly ženy také na farmách. Zásoby byly v době války důležité, ale pracovníci na farmách museli odejít do války. Kromě toho bylo civilní obyvatelstvo žádáno, aby i oni pěstovali ovoce a zeleninu. Díky tomu byly zakládány nové zahrady, zejména ve Spojených státech, které mohly díky tomu zásobovat i Evropu.

3. 2. Ženy v armádě

Již před druhou světovou válkou vznikaly ženské oddíly. Nejznámější a možná nejvýznamnější britský oddíl byl *Auxiliary Territorial Service*, který byl založen roku 1938. Vznikl z oddílů *Women's Auxilliary Army Corps*, které vznikly v první světové válce. Na začátku války sloužily členky ATS jako úřednice, kuchařky a skladnice, později byla jejich působnost rozšířena i na řidičky a poštovní úřednice. Ale kvůli vývoji války se jejich oddíly dále rozšiřovaly na těžší „mužská“ zaměstnání a zahrnovaly i vojenskou policii nebo protiletadlovou obranu. Vůbec nejznámější členkou ATS je královna Alžběta II, která sloužila jako řidička.¹⁸ Sbory ATS existovaly do roku 1949, kdy se přeměnil na sbor *Women's Royal Army Corps*. První jednotky sloužily ve Francii, kde byly zaměstnány telefonistky, které mluvily anglicky a francouzsky. Ty měly obstarávat hovory s Paříží. Odtud byly ale v roce 1940 staženy. Další oddíly sloužily kromě Spojeného království ještě na středním východě, v Kanadě, USA, Indii a v Africe. Stojí za zmínku, že členkami oddílu sloužícího v Africe byly i Československé ženy. Byly zaměstnány jako řidičky a skladnice. A zatímco anglické ženy se střídaly po dvou letech, Českoslovenky střídány nebyly a v Africe zůstaly až do úplného konce války.¹⁹

Koncem roku 1941 byla ve Spojeném království vyhlášena branná povinnost pro ženy, nejprve ve věku 20–25 let, později od 19 let pro všechny neprovdané ženy a bezdětné vdovy. Ze všech žen, kterých bylo ke konci války 190 000 byla třetina kvalifikovaných specialistek. Ačkoli samy nebojovaly, byly přidělovány k vojenským složkám jako *Royal Engineers*, *Royal Army Service Corps* nebo *Royal Army Ordnance Corps*. Kromě toho působily jako řidičky, fotografky, zpravodajky sekretářky nebo

¹⁷ ROLAND, Paul, *Ženy ve Třetí říši*, Londýn 2017, s. 9–11.

¹⁸ DRIFTTE, Collette, *Women in the Second World War*, Barnsley 2011, s. 15–16.

¹⁹ VÁVROVÁ, Milada, *Vojáci v sukních*, Jihlava 2001, s. 10–13.

kartografky. Mnoho žen pracovalo v protiletadlové obraně a byl zformován 93. smíšený osvětlovací pluk.²⁰ ATS byla jednou ze tří největších ženských vojenských organizací druhé světové války. Další byly námořní jednotky *Women's Royal Naval Service* a letecké jednotky *Women's Auxilliary Air Force*. WRNS vznikla v roce 1917, v roce 1919 byla zrušena a v roce 1939 opět obnovena. Původně byly členkami převážně písařky, baličky a ženy vykonávající domácí práce. Stejně jako u jiných ženských sborů byla jejich funkce rozšířena s postupem války, mnoho žen se pak mohlo uplatnit v komunikacích nebo meteorologii. Na rozdíl o sborů ATS a WAAF nebylo WRNS uznáno jako plnohodnotný člen armády. Členky WRNS sloužily mimo jiné na dopravních lodích pro posádku, dokonce i na Dálném východě.²¹

Významnou roli hrály ženy ve zdravotnictví. Jednotky *First Aid Nursing Yeonmary* byly první oficiálně uznanou ženskou složkou ve Spojeném království. Původně sloužila jako oddíly pro první pomoc. Před druhou světovou válkou se jejich hlavní funkcí stalo řízení vozidel jejich název byl změněn na *Women's Transport Service FANY*. Členky se musely nově naučit signalizace, rádiovou komunikaci a čtení v mapách. Po začátku války se spojila s ATS, čímž se do jejich sborů dostalo mnoho už zkušených řidiček. Několik žen z této organizace bylo cvičeno ke zpravodajské práci. Měly pronikat do okupované Evropy a spolupracovat se skupinami odporu v různých zemích. Tyto ženy se často dostávaly do zajetí, kde byly mučeny a často také umíraly.²²

V Sovětském svazu bylo mnoho žen, které se rozhodly zapojit do bojů a byl také jednou z mála zemí, které povolili ženám jít bojovat. Odhaduje se, celkový počet sovětských žen, které bojovaly je asi 1 milion. Nábor žen do armády začal až v roce 1942, ale neoficiálně se přidávaly už od začátku Velké vlastenecké války v roce 1941. V roce 1943 byly plně zapojeny do vojenské služby. Sovětské ženy sloužily v pěchotě, v letectvu, u tankistů a průzkumníků. Ale mnoho z nich se také ujalo běžnějších ženských rolí jako úřednice, telefonistky nebo spojačky.

O organizaci žen v sovětské armádě nemáme tolik záznamů jako v jiných zemích. Vzniklo několik ženských pluků, ale většinou se přidávaly do pravidelné armády k mužským plukům.²³ Mnoho žen, zhruba 2000, se rozhodlo stát se odstřelovačkami. Nejznámější a nejúspěšnější z nich byla Ljudmila Pavličenkova, která měla přes 300

²⁰ CASSIN-SCOTT, Jack, *Ženy ve válce 1939–1945*, Oxford 1980, s. 4.

²¹ CASSIN-SCOTT, s. 8–9.

²² Tamtéž, s. 13–15.

²³ VINOGRADOVOVÁ, Ljubov, *Odstřelovačky z II. světové války*, Ostrava 2020, s. 7–8.

potvrzených sestřelů a dodnes patří mezi nejlepší odstřelovače historie. Účastnila se obrany Oděsy i Sevastopolu, přičemž byla několikrát zraněna. Její schopnosti neunikly nacistickým Němcům, kteří se pokoušeli dostat ji na svou stranu. Za to jí nabízeli pozici důstojníka, a kromě toho také čokoládové bonbony.²⁴ Po několikatém zranění byla evakuována a vyslána do USA jako člen ruské delegace. Zde se setkala s Eleanor Rooseveltovou, manželkou tehdejšího prezidenta Spojených států. Tehdy už byla známá jako výborná odstřelovačka po celém Rusku i v mnoha jiných státech.²⁵

Mezi odstřelovačky bojující za Sovětský svaz patřila i Češka, Marie Ljalková. Marie Ljalková se provdala za vojáka Rudé armády, který pocházel z Podkarpatské Rusi. Ten se rozhodl přidat k jednotce československé armády v Sovětském svazu a Marii později přišel telegram, že se má jako manželka československého občana také hlásit u jednotky. Přihlásila se tedy do kurzu na odstřelovače a stala se jedinou českou odstřelovačkou v první linii ve druhé světové válce.²⁶ Známý je také příběh Marie Okt'abrskaji, která přispívala na koupi nového tanku a následně se stala řidičkou tanku T-34, jako pomstu za svého manžela, který byl zabit při německé invazi. Její tank, pojmenovaný Bojová družka, byl v roce 1944 vyrazen minou. Maria Okt'abrskaja podlehl zraněním způsobeným minou o několik měsíců později.

V Sovětském svazu chodily ženy, které byly vystudované zdravotnice na frontu ihned po škole. Někdy byly odvedeny na frontu ze školy a dostudovat měly po válce.²⁷ Zdravotnice se vydávaly pro raněné vojáky v plné palbě, a i několik hodin je dostávaly z bojů pryč. Zdravotní instruktorka Marie Petrovna Smirnovová vzpomíná v knize *Válka nemá ženskou tvář*: „*Tak jsem sundala ušanku, postavila se, narovнала záda a začala nejdřív tiše, ale postupně stále hlasitěji zpívat předválečnou píseň Do boje hrdinného jsem tě provázela. Palba umkla na obou stranách – jak na naši, tak na německé. Došla jsem až ke Kost'ovi, sehnula se k němu, naložila ho na sánky a vydala se s ním k našim. (...) Jenže nevystřelil vůbec nikdo...*“²⁸ Jediné ženské letecké sbory, které se přímo účastnily bojů vznikly také v Sovětském svazu. Šlo o 586. stíhací sbor, 587. bombardovací sbor a 588. noční bombardovací sbor. První dva sbory byly smíšené, ale 588. tvořily jen ženy.

²⁴ Tamtéž, s. 31.

²⁵ Tamtéž, s. 23–27.

²⁶ Marie Petruščáková, provd. Ljalková, Navrátková, Lastovecká. In: Československé ženy bojující v zahraničních vojenských jednotkách za II. světové války [online], [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/medailonky/82>.

²⁷ ALEXEJEVIČOVÁ, Světlana, *Válka nemá ženskou tvář*, Moskva 2016, s. 60

²⁸ Tamtéž, s. 91.

V USA byly ženské oddíly formovány ve spěchu, kvůli útoku na Pearl Harbor. Podle vzoru britských WAAF a kanadské ženské divize *Royal Canadian Air Force* byly zformovány sbory *Women's Auxiliary Army Corps*. Velením byla pověřena Oveta Culp Hobbyová, která měla studovat zahraniční vojenské sbory. Usilovala o to, aby se sbor WAAC stal plnohodnotnou součástí armády. Myšlenku ženského armádního sboru podpořilo armádní letectvo, které se obávalo, že nedostatek lidí by mohl Státy ohrozit. Nakonec došlo k začlenění sboru do Armády Spojených států v roce 1943 pod novým názvem *Women's Army Corps*. Mimo jiných prací vykonávaly oddíly také práce pro letectvo, jako údržba letadel a motorů.²⁹

Americké námořnictvo bylo proti přijetí žen služby, ale nakonec v červenci roku 1942 zřídilo složku *Women Appointed for Volunteer Emergency Service*. Tato složka byla částečně podobná britským oddílům WRNS, vykonávala převážně administrativní a komunikační práce. Ženy z WAVES nepracovaly na válečných lodích, ale spíše na pobřeží, vykonávaly především úřednické a komunikační práce. Do námořních ženských jednotek se hlásilo méně žen než do armádních pomocných sborů, protože námořní služba umožňovala pracovat pouze ve Spojených státech³⁰ V listopadu 1942 si pobřežní stráž založila vlastní ženskou jednotku SPARS.

Již v roce 1901 vznikla ženská zdravotnická jednotka *Army Nurse Corps*. V době útoku na Pearl Harbor nemělo *Army Nurse Corps* ani 1000 příslušnic. Na Havajských ostrovech bylo toho dne pouze 82 armádních zdravotnic. Tři vojenské nemocnice byly zahlceny stovkami zraněných. Armádní zdravotníci pracovali s civilními doktory a sestrami a rychle došlo k nedostatku zásob a pomůcek. Zdravotníci museli operovat bez rukavic, místo roušek používali hadry na úklid a střídali se při operacích o nůžky.³¹ Půl roku po útoku na Pearl Harbor sloužilo v *Army Nurse Corps* 12 000 zdravotnic. Procházely 4týdenním cvičením a byl vytvořen i speciální výcvikový program pro anesteziology a psychiatricky. Členky *Army Nurse Corps* se zúčastnily i vylodění v Normandii. Jejich oddíly dorazily 10. června 1944 a další dorazily 1. srpna. Oddíly byly také posílány do Anglie Itálie. V roce 1943 vznikla civilní služba *Women Airforce Service Pilots*, která měla plnit pomocné a testovací práce, aby mohli mužští piloti odejít bojovat. Také měly trénovat nové piloty, kteří se chtěli zapojit do bojů. Byla inspirována britskou

²⁹ CASSIN-SCOTT, s. 15–17.

³⁰ Tamtéž, s. 19–21.

³¹ BELLAFAIRE, Judith, *The Army Nurse Corps. A Commemoration of World War II Service*, Washington D.C. 1993, s. 4

službou *Air Transport Auxiliary*, smíšeným sborem, který se zabýval dopravou letadel z továren na bojiště. Služba vznikla spojením dvou organizací, *Women's Flying Training Detachment* a *Women's Auxilliary Ferrying Squadron*, které byly založeny o rok dříve.

V období výmarské republiky došlo k emancipaci žen v Německu. Získaly volební právo a rovnost v pracovním poměru a došlo k legalizaci potratů a zpřístupnění antikoncepce. V nacistickém Německu jim byla všechna tato práva opět odebrána, což kupodivu německé ženy s nadšením přijaly. Hlavním úkolem nacistických žen mělo být vychovávat silné muže pro svou vlast.³² Přesto vzniklo několik ženských leteckých útvarů, určených především ke komunikaci. Jednalo se o útvary pomocnic letecké sdělovací služby, v rámci, kterých později vznikl Sbor pomocnic protiletadlové služby a *Luftwaffeneinsatz*, které byly součástí Říšské pracovní služby. Několik žen sloužilo i v oddílech *Nationalsozialistisches Fliegerkorps*³³. V Německu sloužily pilotky především k propagaci režimu před druhou světovou válkou, ale pilotek postupně ubývalo. V roce 1939 pouze zlomek z nich nastoupil do NSFK. Dvě známé pilotky byly například Melitta von Stauffenbergová a Hanna Reitschová. Hanna Reitschová byla pilotka sportovních kluzáků a ihned po vypuknutí války požádala o přijetí do vojenské služby. To jí bylo zamítnuto, ale byla přijata jako testovací pilotka do výzkumného ústavu. Melitta von Stauffenbergová byla letová inženýrka, která pomáhala vyvíjet několik letadel a systém střemhlavého bombardování.³⁴

Zaměstnání žen v továrnách významně přispělo vývoji druhé světové války. Válčící země získaly více mužů, kteří mohli své země bránit a zároveň se podařilo zachovat fungující ekonomiku. Také se otevřela nová cesta pro práci žen v poválečném světě. Ženy získaly mnoho nových zkušeností a dovedností, které mohly po válce uplatnit. Přestože mnoho žen se po válce vrátilo do domácnosti, mnoho jich zůstalo v zaměstnání, ať už v těch, kde pracovaly za války, nebo si našly jiné, výhodnější pozice. Mnoho žen se rozhodlo pomoci válečnému úsilí svých zemí a přidaly se do armády. Většinou pracovaly na pomocných pozicích, ale i na těchto pozicích musely projít výcvikem, musely mít určité znalosti z oboru ve kterém pracovaly a také jim hrozilo nebezpečí. A některé ženy se nebály vzít do ruky zbraň a jít bojovat na frontu.

³² ROLAND, s. 62–64.

³³ CASSIN-SCOTT, s. 36–40.

³⁴ MULLEYOVÁ, Clara, *Hitlerovy pilotky*, New York 2018, s. 132–133.

4. Spojené království

4.1. WAAF

Historie ženských leteckých sborů sahá do roku 1918, kdy vznikla organizace *Women's Royal Air Force*. Tato organizace byla po dvou letech zrušena, za tu dobu v ní ale pracovalo 32 000 žen. Existovaly čtyři oddíly, úřednice a skladnice, domácí práce, technické práce a netechnické práce. Do roku 1920 se otevřelo přes 50 povolání, která mohly vykonávat. Členkám byl poskytnutý pouze krátký výcvik v oboru a platy se odvíjely od jejich vlastních zkušeností. Zato ale musely projít výběrem, jehož součástí byla přísná zdravotní prohlídka. Roku 1919 byl vydán rozkaz organizaci zrušit, ta ale přežila až do roku 1920.³⁵ Na tuto organizaci volně navázaly britské pomocné sbory *Women's Auxiliary Air Force*, které vznikly ve druhé světové válce.

Women's Auxiliary Air Force byly oddíly pomocné vojenské organizace RAF. Začaly vznikat v roce 1938 v rámci služby *Auxiliary Territorial Service*. Vzniklo 48 rot se zhruba 2000 členkami, které následně vytvořily WAAF. Do roku 1943 u nich sloužilo přes 180 000 příslušnic, i přes počáteční potíže s uniformami. Původně nosily khaki uniformy služby ATS s insigniemi RAF, později byly navrženy modré uniformy, aby byla vidět příslušnost jednotek k letectvu. Po oddělení od ATS byla zavedena uniforma s dlouhou blůzou a sukní. Pro operátorky balonů byly zavedeny místo sukní kalhoty, o které začaly žádat i ženy z jiných oborů. Na konci války tvořily ženy 95 % pomocných sil na letištích, což umožnilo mužům odejít na frontu. Věnovaly technickým a odborným pracím, pracovaly jako svářečky, techničky, radistky, meteoroložky, skladnice atd. Nejvíce žen sloužilo u oborů jako stravování nebo praní. Kuchařky pracovaly denní i noční směny a musely být připraveny na stovky strážníků s různými dietami. V roce 1941 bylo pro ženy otevřeno několik prvních jednoduchých technických zaměstnání. Později se pro ně otevřely složitější montérská zaměstnání. Mnoho pomocných oborů bylo smíšených s převahou žen, ale několik bylo čistě ženských. Vedení nejprve váhalo se zapojením žen do těchto prací, ale kvůli nedostatku mužských pracovníků to nakonec povolili.³⁶

Důležitou součástí WAAF byly pracovnice u komunikačních zařízení. Musely umět ovládat telegrafy a radary, umět morseovku a naučit se rozumět kódovaným

³⁵ *Women's Royal Air Force (WRAF) 1918–1920*. In: Royal Air Force Museum [online], [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.rafmuseum.org.uk/research/online-exhibitions/women-of-the-air-force/womens-royal-air-force-wraf-1918-1920/>.

³⁶ ESCOTT, Beryl E., *The WAAF. A history of the Women's Auxiliary Air Force in the Second World War*, Oxford 2007, s. 11–13.

zprávám. Většina pracovníc v kódování a šifrování sloužila u těchto sborů. Dokonce i šifrovací kancelář britského premiéra Williama Churchilla jimi byla řízena. Šifrovací kanceláře byly ve Spojeném království i v zahraničí a většina z nich spravována WAAF. RAF byla při komunikaci závislá na radarech. Operátorky radarů spolupracovaly s jinými odděleními, velmi často spravovanými ženami, které zanášely do map pozice všech letounů.³⁷ Radistky měly za úkol komunikovat s letadly. Musely je bezpečně navést na vzlet a na přistání, musely s nimi komunikovat v případě nebezpečí a v nouzových situacích. Musely zůstat v klidu v jakékoli situaci a musely mluvit čistě a srozumitelně, aby jim piloti v letadlech rozuměli. Pracovaly na 12hodinových směnách nebo 8hodinových nočních směnách. Noční směnu měly každý třetí den, po které měly nárok na odpočinek. Musely ovládat fonetickou abecedu a umět rozeznat intenzitu signálu. Kromě toho také musely rozumět technice, která souvisela s jejich prací.³⁸ Operátoři a operátorky na stanovištích RAF museli pracovat i při náletech, při čemž hrozilo nebezpečí nejen pilotům v letadlech, ale i pracovníkům na letištích. Letadla musela kroužit potmě nad zhaslým letišťem a operátoři s nimi komunikovali, zatímco na letiště dopadaly bomby. Často bylo po bombardování letiště poškozeno a mnoho pracovníků a pracovníc při nich přišlo o život. Přesto museli zachovat klid, aby mohla letadla bezpečně bombardování překonat a přistát.³⁹

Krátce před válkou byly přijímány pouze telefonistky a radistky na nejvytíženější stanoviště RAF. Po vyhlášení války začal nábor. Letectvo ale nebylo připraveno na nápor dobrovolnic, nebyl pro ně dostatek uniforem, práce ani místa. Nábor musel být zastaven a obnoven byl až v roce 1941. Uchazečky procházely základním cvičením, které trvalo 2–3 týdny a zdravotní prohlídkou. Následovalo jejich přidělení k jednotlivým oborům. Byly přiřazovány k oborům podle jejich zkušeností a dovedností. Švadleny byly zaměstnávány v pracích s látkou, ženy, které uměly psát na stroji pracovaly s telegrafem nebo byly úřednice.⁴⁰ Oddíly podléhaly přímému velení RAF a stejné disciplíně a cvičením.⁴¹ Příslušnice procházely technickými kurzy, často během služby, aby se naučily používat nové stroje a technologie, nebo aby mohly být přeřazeny k jinému oboru. Na začátku války bylo otevřeno pouze pět oborů, v roce 1941 už to bylo 26. Kromě

³⁷ Tamtéž s. 13–14.

³⁸ BECK, Pip, *Stále ve střehu. Ženský sbor pomocných služeb letectva na velitelství letiště pro bombardéry RAF*, Manchester 2006, s. 25–26.

³⁹ Tamtéž, s. 30–31.

⁴⁰ ESCOTT, Beryl E., s. 6–7.

⁴¹ CASSIN-SCOTT, s. 10–12.

toho byly také zavedeny kurzy, které měly členkám pomoci vrátit se do civilního života po válce. Učily se cizí jazyky nebo účetnictví, ale mnoho členek se rozhodlo zůstat v armádě i po válce.⁴²

WAAF hrálo důležitou roli v letecké bitvě o Británii v létě roku 1940. Od 10. července probíhala letecká bitva o Británii, kdy německé letectvo provádělo nálety na britské území. Cílem bylo co nejvíce poškodit britské letectvo, námořnictvo a průmysl. Přestože Němci měli přesilu, Britové měli radary a program, který měl dešifrovat kódy německé Enigmy. To poskytlo Britům výhodu, protože věděli, proti jakým a kolika letounům budou bojovat. Poté, co se Němcům nepodařilo zničit britské letectvo se zaměřili na útoky na letiště a letecké závody. Později se také zaměřili na útoky na Londýn.⁴³ Ženy byly součástí důležité organizace *Observer Corps*, která se zabývala sledováním pohybu letadel na britském území. Ta následně posílala informace RAF, která díky nim mohla posílat pouze letadla nezbytná pro odražení útoků. Úspěch žen, které v organizaci pracovaly pak částečně inspiroval vedení letectva, aby pro ně otevřeli další technicky zaměřená zaměstnání.⁴⁴

Ačkoli podmínky ve vojenských stanovištích nebyly vždy příznivé, členky WAAF měly svou službu rády a častokrát v ní našly přátelství a lásky s muži z RAF. Přesto někdy neměly rády místa, kde pracovaly, i když v nich měly mnoho přátel. Každý den probíhaly kontroly v jejich ubikacích, jestli je všechno uklizeno podle pravidel, jednou týdně ženy nešly na službu a místo toho musely dělat domácí práce, jako praní, žehlení a uklízení. Jednou za týden také probíhalo cvičení, které mělo ženy připravit na případný útok plynem. Členky se učily nasazovat plynové masky, evakuovat se a co dělat v případě, že byl někdo plynem zasažen.⁴⁵ Služba nebyla pouze práce, členové letectva pořádali plesy a zábavy, mohli se zúčastnit různých volnočasových aktivit, různých sportů nebo hráli různé divadelní hry, zejména v období Vánoc. Operátorky si krátily dlouhé chvíle při čekání na návrat letadel četly, psaly dopisy nebo vyšívaly přímo na směně. Ve svém volnu se vydávaly na procházky, nebo odpočívaly v ubytovnách. Často bývala letiště v blízkosti měst, a tak se mohly členky vydat do města na něco k jídlu, nebo na čaj.

WAAF byl největší ženský letecký oddíl ve druhé světové válce. Jeho členky

⁴² NARRACOTT, Arthur, H., *How the RAF Works*, London 1941, s. 110–112.

⁴³ PIEKALKIEWICZ, Januzs, *Letecká válka 1939–1945*, Janki 1995, s. 100–106.

⁴⁴ ESCOTT, Berryl E., *Our Wartime Days. The WAAF in World War II*, Stroud 1995, s. 124–128.

⁴⁵ Tamtéž, s. 32–33.

významně pomohly vývoji války, nejen tím, že umožnily mužům odejít do vojenské služby, ale také vlastními zásluhami. I přesto, že se neúčastnily přímých bojů, členky WAAF pronikly téměř do všech odvětví pomocných sil, od jednodušších zaměstnání v oborech ženám blízkým po zaměstnání vyžadující technické znalosti a dovednosti.

4.2. ATA

Air Transport Auxiliary byl smíšený pomocný sbor, který sloužil jako přepravní letecká služba, jejich úkolem bylo přepravovat letadla od výrobců na letiště RAF. Původně mělo být úkolem služby přeprava personálu a pošty, ale letectvo potřebovala piloty k přepravě letadel. Služba fungovala od roku 1939, ale první ženy byly přijaty až začátkem roku 1940. V této službě sloužili většinou muži nezpůsobilí službě v armádě, většinou kvůli zranění. První ženy přišly z organizace *Civil Air Guard*, která byla založena před začátkem války, aby pomohla trénovat nové piloty. Služba doručila přes 300 000 letadel. Přicházely do ní kromě britských žen také dobrovolnice ze zemí commonwealthu, jižní Ameriky, Dánska a Polska. Původně mohly pilotky létat pouze s letadly Tiger Moth, ale později získaly stejná práva a platy jako muži, a tak mohly létat i s těžkými bombardéry Lancaster a Flying Fortress.⁴⁶

Mezi nejznámější členky patřily Amy Johnsonová, první žena, která samostatně letěla z Anglie do Austrálie. Amy Johnson také ve službě zemřela při transportu letounu Oxford. Další známá členka byla Jacqueline Cochranová, která přiletěla pomoci ze Spojených států. Ještě za války se vrátila do Států, kde pomohla založit službu WASP. Členkami byly také Margaret Faiweatherová, která se proslavila jako první žena, která pilotovala Spitfire, dcera politika sira Roberta Gowera Pauline Gowerová, původně členka *Air Civil Guard*. Dále Lettice Curtisová, jedna z prvních žen, která byla kvalifikována létat s těžkými bombardéry a první žena, která doručila čtyřmotorový bombardér Lancaster. Významnou členku ATA byla také Mary Ellisová, která přepravila přes 1000 letadel různých typů, včetně těžkých bombardérů. Doručila okolo 400 Spitfirů a přes 70 jiných typů letadel. Létala i během Dne D 6. července 1944. Ve své službě byla dokonce několikrát v ohrožení života, málem byla sestřelena protileteckou obranou a pronásledována německým pilotem. To všechno Mary Ellisová přežila a stala se jednou z nejlepších pilotek ATA. Ani ona neunikla ponižování ze strany pilotů. Ve své autobiografii *A Spitfire Girl* vzpomíná, jak její kolegové nechtěli věřit, že by žena

⁴⁶ CASSIN-SCOTT, s. 13.

dokázala ovládat bombardovací letadlo Wellington. Neustále se ptali, kde je pilot letadla, na což jim odpovídala „Já jsem pilot.“⁴⁷

Aby člověk mohl vstoupit do ATA, musel být schopný létat s letadlem, ale zároveň nesměl být případným kandidátem pro válečné letectvo, v takovém případě přecházel rovnou k vojenskému letectvu. Z toho důvodu nebylo u této služby mnoho mladých zdravých mužů. Většinou se jednalo o starší muže, často se zraněním nebo veterány. Dále se jednalo o úředníky, intelektuály, umělce a také o ženy. Již zmíněná Pauline Gowerová byla jmenována vedoucí ženské sekce ATA, její pobočnicí byla Kitty Farrerová. Pauline Gowerová byla pověřena, aby vybrala několik žen, které se měly naučit ovládat cvičná jednomotorová letadla RAF. Těmto ženám pak bylo povoleno létat s letadly, která se používaly pro trénink radiové komunikace, Percival Proctor. Gowerová kontaktovala několik zkušených pilotek a požádala je, aby se připojily k ATA. Mezi nimi bylo i několik zahraničních pilotek, např. jihoamerická Jackie Sourerová, původně členka WAAF.⁴⁸ Nejdříve ženám nebylo povoleno létat do zahraničí jako mužským pilotům a mohly pilotovat pouze cvičná letadla, jako de Havilland Moth a Miles Magister. Až po dvou letech jim bylo povoleno pilotovat bojové letouny, ale stále nemohly létat na kontinent.

Pro většinu žen z ATA bylo létání jejich koníčkem, pouze pár z nich se tím chtělo živit. Po založení služby v ní bylo pouze 8 pilotek, ještě v roce 1942 sloužilo sotva 20 žen. Byla to právě Pauline Gowerová, která se zasloužila o to, aby byly rekrutovány i ženy. V září roku 1939 dostalo ATA povolení k vytvoření malé skupiny pilotek, která měla být oddělena od pilotů. Tento plán byl zastaven v kvůli tzv. „podivné válce“. Situace se změnila v listopadu a prvních 8 žen bylo přijato 1. ledna 1940. V létě 1940 už bylo pilotek 20.⁴⁹ Na konci války sloužilo v ATA přes 600 žen, z toho 166 pilotek a 4 letové inženýrky.

Mnoho z těchto pilotek mělo zkušenosti s létáním z předválečných let, což jim v přijetí do služby výrazně pomohlo. Mnoho z nich se navzájem znalo z britských leteckých klubů. Mnoho jich také pocházelo ze zámožného prostředí, s čímž přicházely další předsudky. Přezdívalo se jim „*Always Terrified Airwomen*“, protože piloti neviděli ženy ve službě rádi. Některé se dostaly do novin, kde o nich bylo psáno jako děvčatech,

⁴⁷ ELLIS, Mary, *A Spitfire Girl*, Barnsley 2016 s. 128.

⁴⁸ WHEELER, Jo, *The Hurricane Girls. The inspirational true story of the women who dared to fly*, London 2018, s. 71–77.

⁴⁹ HYAMS, Jack, *The Female Few: Spitfire Heroines of the Air Transport Auxiliary*, Stroud 2012 s. 26–32.

kteřá přispívala k vedení války, ale jinak nebyly jejich zásluhy zpočátku vyzdvihovány. Později byly považovány za panovačné, zejména přísná pilotka Lettice Curtisová.⁵⁰ Bylo jim připomínáno, že to není bezpečná práce vhodná pro mladou ženu. Lidé si mysleli, že nemají dostatečné schopnosti a inteligenci ovládat letadlo, a tím spíše bojové letouny. S tím souhlasily také jiné ženy, říkalo se, že pilotky berou práci kvalifikovaným mužům. „Ženy, které úzkostlivě chtějí pomoci jejich zemi, by si měly vybrat povolání vhodnější jejich pohlaví, místo zasahování do mužských profesí.“⁵¹ Piloti i pilotky ATA procházely náročným cvičením, kterým se služba chlubila. Kromě létání se učila i meteorologie, četní map, navigace a mechanika. Rekruti museli zvládnout přes 30 dlouhých letů po určených trasách, při kterých se měli naučit, jak se vyznat v Anglii se vzduchu. Museli se naučit všimnout si železničních tratí a starých římských cest, které jim měli pomoci při navigaci. Učili se sólovému i duálnímu létání v letadlech Tiger Moth a následně v Miles Magister. Existovalo 6 tříd letadel, které mohli piloti ovládat. Nováčci začínali na lehkých letadlech s jedním motorem a postupně přecházeli na těžší bojové letouny. Nejtěžší třídy 5 a 6 byly čtyřmotorové bombardéry a hydroplány. Piloti museli procházet kurzy, kde se naučili ovládat různé typy letadel. K tomu jim sloužily také zápisky sestavené letovým inženýrem Bobem Morganem, které jim měly pomoci seznámit se s letouny. Ty jim také pomohly rozeznávat rozdíly mezi jednotlivými letadly a naučit se je ovládat, protože ne vždy bylo možné učit se létat se všemi letadly.⁵²

Přestože se přímo neúčastnili bojů, pilotům a pilotkám stále hrozilo nebezpečí. Často ho způsobovalo nepříznivé počasí, kdy kvůli mlze nebylo vidět, nebo prudký vítr ztěžoval manipulaci s letadlem. Často také selhávaly motory nebo podvozek. Naproti očekávání se pilotky srovnávaly se smrtí kolegů a kolegyně lépe než muži. Také se spíše odvažily letět za nepříznivého počasí. Na začátku knihy *Spitfire Women of World War II* autorka Giles Whittell popisuje den 22. září 1941, kdy kvůli počasí nebylo možné létat. Několik pilotů se pokusilo vzlétnout, ale všichni se nakonec vrátili na letiště. Pouze Lettice Curtisové se podařilo přeletět z Prestwicu do Maidenhead, aby podala zprávu.

Služba ATA sehrála velkou roli ve druhé světové válce, kdy pomáhala letectvu doručovat letadla z továren výrobců na letiště, někdy přímo na frontu. Ženy se dokázaly tvrdou prací vypracovat z cvičných letadel k povolení ovládat nejznámější letadla druhé světové války. Dokázaly, že jsou schopné létat s těžkými letadly a zvládat nebezpečné

⁵⁰ WHITTELL, Giles, *Spitfire Women of World War II*, London 2007, s. 11.

⁵¹ Tamtéž, s. 27–28.

⁵² WHITTELL, s. 23–24.

situace. To jim nakonec přineslo stejná práva a plat, jako dostávali piloti. Mnoho z nich významnými pilotkami, které byly zaměstnány po válce přímo u RAF.

5. Spojené státy americké

Spojené státy prožívaly v meziválečném období posedlost letadly. Celé rodiny jezdily na výlety na letiště, aby pozorovaly letadla. To také vzbudila u mnoha mladých mužů i žen zájem o létání. Mnoho lidí si díky tomu udělalo pilotní průkaz a když vypukla válka, doufali, že jejich zájem bude nápomocný jejich zemi. Mnoho žen se rozhodlo pomoci a využít své schopnosti v jedněch z nejslavnějších ženských leteckých oddílů druhé světové války. Jedinou ženskou leteckou organizací ve Spojených státech za druhé světové války byla služba *Women Airforce Service Pilots*. Existovalo sice několik pomocných leteckých oddílů, ty byly ale součástí organizace *Women's Auxiliary Army Corps* a zabývaly se většinou jen údržbou letadel. Služba WASP existovala pouze jeden rok, než byla zrušena, ale přesto výrazně pomohla Spojeným státům ve složité válečné situaci.

WASP byla civilní služba, jejímž primárním úkolem bylo uvolnit muže k boji na frontě. Byla podobná britské službě ATA a částečně jí byla také inspirována. Ale na rozdíl od ATA, WASP se soustředila na více než doručování letadel. Trénovala nové piloty, testovala nová letadla a přepravovala vojenský personál. V USA byly členky služby prvními ženami, které létaly s bojovými letouny. Členky této služby létaly se všemi typy letounů armádního letectva, včetně bombardérů přepravních letounů i s prvními tryskovými letadly. Přestože mise, které členky plnily byly náročné, služba se nikdy nestala součástí armádního letectva Spojených států. Až do konce své existence zůstala civilní službou.⁵³

Na jejím počátku stály dvě organizace, *Women's Auxiliary Ferrying Squadron* a *Women's Flying Training Detachment*. WFTD vznikla v září roku 1942 a od listopadu měly začít první lekce. Výcvik měl být podobný jako výcvik pilotů *Army Air Forces*, s tím rozdílem, že u WFTD se kladl větší důraz na navigaci a pilotky neměly žádný výcvik se zbraněmi a méně letecké akrobacie. Výcvik měl několik hlavních cílů, aby pilotky měly teoretické i praktické znalosti o letadlech a jejich vybavení, trénink procesů služby *Air Transport Command* a fyzický trénink ke zlepšení pozornosti. Výcvik trval 22 týdnů a sestával z více než 300 hodin létání, fyzického tréninku a teoretických lekcí různých oborů. Výcvikový program se časem měnil a rozvíjel.⁵⁴ Ženy, které do tohoto programu vstupovaly už měly pilotní průkaz a zkušenosti s civilním létáním. První letecká škola

⁵³ MERRYMAN, Molly, *Clipped Wings: The Rise and Fall of the Women Airforce Service Pilots of World War II*, New York 2020, s. 6.

⁵⁴ Tamtéž, s. 18–19.

této služby byla otevřena v Houstonu, ale musela být kvůli nedostatku vhodných letadel přesunuta do Avenger Field. I když byla služba civilní, podléhala vojenským protokolům.

Organizace WFTD byla založena významnou americkou pilotkou Jacqueline Cochranová, která sloužila u britské služby ATA. Už na začátku války si uvědomila, jak důležitou roli piloti v této válce mají. Byla přesvědčena, že i ženy by měly pomoci a rozhodla se vytvořit jednotku pilotek, které by mohly létat na nebojové mise. Ale Spojené státy zatím do války nevstoupily a nevěnovaly Cochranové žádnou pozornost. Proto se rozhodla se skupinou Američanek odletět do Evropy a připojit se ke službě ATA. To jí také přivedlo na myšlenku vytvořit ve Spojených státech podobnou organizaci. Psala dopisy manželce amerického prezidenta Eleanor Rooseveltové, ve kterých popisovala přínos, jaký by měly ženy ve válce. Upozorňovala na to, že Spojené království i Sovětský svaz zaměstnává ženy v letectvu a Spojené státy by neměly být pozadu.⁵⁵

Její prosby byly vyslyšeny až po několika měsících, kdy se Eleanor Rooseveltová a Jacqueline Cochranová sešly, aby spolu probraly možnost založení ženských leteckých oddílů. Přestože dostala povolení od prezidenta, Cochranová musela obejít několik důstojníků, ale nenašla nikoho, kdo by byl ochotný spolupracovat. Bylo jí pouze povoleno zorganizovat skupinu pilotek, které by odletěly do Británie pracovat pro ATA. Situace se změnila až po útoku na Pearl Harbor, kdy si Spojené státy uvědomily, že musí zaměstnat i ženy, aby udržely ekonomiku v chodu a zároveň mohly bojovat ve válce. Cochranová začala nabírat ženy, které měly projít leteckým výcvikem a založila WFTD. Zároveň se ale setkala s konkurencí.

Testovací pilotka Nancy Loveová, její dlouholetá rivalka byla pověřena vedením organizace *Women's Auxiliary Ferrying Squadron*. Původně chtěla, aby byly pilotky přijímány za stejných podmínek jako muži a aby dostávaly stejný plat. Organizace *Air Transport Command*, která byla zodpovědná za přepravu letadel, s tím nesouhlasila, požadovala po ženách více nalétaných hodin a dokončenou střední školu. Navíc měly být pilotky pouze na jediné základně. Nakonec, navzdory všem omezením byla v září 1942 založena organizace WAF.⁵⁶ Loveová si zvolila malou skupinu pilotek, které měly pouze doručovat letadla. Jacqueline Cochranová chtěla založit velkou organizaci, která by se zabývala různými nebojovými misemi a chtěla ji začlenit do armádního letectva.⁵⁷ Tyto

⁵⁵ SMITH-DAUGHERTY, Rhonda, *Jacqueline Cochran: Biography of a Pioneer Aviator*, Jefferson 2012, s. 65–67.

⁵⁶ DONNELLY, Karen J., *American Women Pilots of World War II*, New York 2004, s. 14–15.

⁵⁷ SMITH-DAUGHERTY, s. 84–85.

dvě organizace se postupně rozrůstaly, a nakonec bylo rozhodnuto, že se mají spojit v jednu. Stalo se tak 20. srpna 1943, kdy vznikla služba WASP. Ředitelkou byla jmenována Jacqueline Cochranová a Nancy Loveová se stala vedoucí přepravních misí. Výcvik prvních 112 žen, které měly trénovat pod nově vzniklou organizací, začal v září 1943. Některé z nich už Jacqueline Cochranovou znaly z rozhovorů pro ATA, a teď se měly stát členkami zcela nové organizace.⁵⁸

WASP byla pouze civilní služba, ale Jacqueline Cochranová doufala, že se jí podaří začlenit do armády. Spolupracovala s generálem Henrym Arnoldem na způsobu, jakým by toho bylo možno dosáhnout. Tvrdila, že civilní status je pouze dočasný. Částečně proto, aby udržela disciplínu oddílu a částečně kvůli pojištění. Členky si musely pojištění platit samy a v případě smrti jejich rodiny dostávaly mnohem menší odškodnění. I Nancy Loveová chtěla začlenit WASP do armády, ale měly odlišné vize. Jacqueline Cochranová chtěla, aby byli muži a ženy odděleni, kdežto Nancy Loveová chtěla, aby si muži a ženy byli rovni. Byla přesvědčená, že ženy nepotřebují žádné speciální zacházení.⁵⁹ Služba měla být začleněna do oddílů *Women's Auxiliary Army Corps*, které v té době přecházely do americké armády. Tím měla být začleněna do armády i služba WASP. Cochranová se sešla s vedoucí WAAC Ovetou Culp Hobbyovou. Ale nedokázaly se spolu dohodnout. Hobbyová chtěla, aby pilotky procházely základním výcvikem WAAC a *Army Air Forces*, což Cochranová odmítla. Nakonec se WAAC pod novým jménem *Women's Army Corps* stala součástí americké armády a WASP zůstala civilní službou.

Zajímavostí je, že WASP měla i svého vlastního maskota. Byla jím postavička jménem *Fifinella* z knihy *Gremlins* od autora Roalda Dahla. Nakreslil ji Walt Disney, který povolil WASP ji používat jako maskota.⁶⁰

Jacqueline Cochranová dostala přes 25 000 žádostí o přijetí. Měla velmi specifické požadavky. Přijímala ženy mezi 18–35 lety, s dostatečným počtem nalétaných hodin, vysokoškolským vzděláním a příjemným vzhledem. Přestože chtěla, aby ženy byly součástí letectva, nechtěla, aby měly příliš velkou roli. Kladla důraz na ženství, protože doufala, že to pomůže přijetí žen jako pilotek. Zároveň chtěla, aby jejich působení v letectvu bylo pouze dočasné, do konce války. Tím ale naopak podporovala představu,

⁵⁸ Tamtéž, s. 95–96.

⁵⁹ LANDDECK SHARP, *Katherine, The Women with Silver Wings. The Inspiring True Story of the Women Airforce Service Pilots of World War II*, New York 2020, s. 135–136.

⁶⁰ Tamtéž, s. 119.

že ženy nebyly vhodné pro pilotování letadel.⁶¹

Po splnění základního výcviku byly ženy přiřazeny k základním AAF, kde prošly ještě dodatečným výcvikem podle toho, jaké mise plnily. WASP byla původně vytvořena jako přepravní služba, ale později byla rozšířena. Přestože WASP tvořila pouze malou část leteckých přepravních služeb ve Spojených státech, byla velice významná. Doručovala většinu stíhacích letadel a její rozpad způsobil velké problémy s doručováním. Většina letadel neměla rádiové spojení, takže piloti se při jejich doručování museli spoléhat na mapy a na signály, které jim byly posílány z leteckých stanovišť. Členky WASP létaly na všech typech letadel, včetně těžkých bombardérů, stíhaček a přepravních letadel. Letadla pocházela od různých výrobců a měly různé vybavení a odlišné ovládání. Členky, které se zabývaly doručováním musely být zkušené pilotky, aby dokázaly ovládat všechny typy letadel. Ale doručováním se zabývala méně než polovina členek WASP. Mnoho z nich provádělo testovací lety, létaly s letadly, která se používala pro trénink střelby, zaučovaly nové piloty, testovaly anti-radarové systémy a některé byly dokonce součástí vývoje atomových bomb.⁶² Trénink střelby spočíval v tom, že se za letadlo zavěsil na lano terč. Na terč se pak střílelo ostrými náboji. Stávalo se, že se střelci netrefili nebo stříleli po letadlu, schválně nebo omylem. Trénovalo se také bombardování. Žena pilotovala letadlo a muži se ho učili navigovat a vyhledávat cíle. Při jednom cvičení shazování bomby se praktikantovi nepodařilo bombu vyhodit a ta zůstala viset ve dveřích. Pilotce se následně podařilo přistát, aniž by bomba explodovala.⁶³ WASP pomáhaly i při cvičení se světlomety, kdy prováděly nálety a vojáci se učili světlomety ovládat.

Členky nebyly vysílány do akcí, kde by jim hrozilo bezprostřední nebezpečí. Přesto byly často v ohrožení, které způsobovalo několik věcí. Přestože všechny členky procházely několikátýdenním výcvikem, tento výcvik nebyl dostatečný. Mnoho žen nebylo plně připraveno a například seskoky padákem netrénovaly vůbec. Kurzy s padáky byly přidány až po nehodě, která stála jednu pilotku život. Nebezpečná byla cvičení střelby na terče ve vzduchu. Mnohokrát bylo některé letadlo zasaženo, naštěstí se toto obešlo bez vážnějších zranění. Další problémy vycházely z toho, že pilotky často přepravovaly poškozená letadla. Personál tréninkových základen byl často přepracovaný, dostával malý plat a nebyl dostatečně školený.⁶⁴

⁶¹ SMITH-DAUGHERTY, s. 81.

⁶² SCHRADER PAGE, Helena, *Sisters in Arms: The Women Who Flew in World War II*, Barnsley 2015, s. 23–24.

⁶³ SMITH-DAUGHERTY, s. 104.

⁶⁴ Tamtéž, s. 130–131.

V roce 1944 proběhlo v americkém kongresu hlasování o vytvoření samostatných jednotek pro ženy, které sloužily v rámci amerického letectva. Tento návrh byl podpořen generálem Arnoldem. Ale kvůli vojákům, kteří byli hlasování přítomni, návrh neprošel. Ani ve Spojených státech ženské pilotky neunikly diskriminaci a ta také nakonec způsobila konec WASP. Vojáci v kongresu agresivně protestovali proti prosazení návrhu, kvůli čemuž museli být odvedeni. Nakonec návrh neprošel a o necelých šest měsíců později byla na základě toho zrušena civilní služba WASP. I přesto, že válka právě vrcholila a letectvo nutně potřebovalo letadla, byla služba rozpuštěna a její členky byly poslány domů. Všechny bývalé členky měly výcvik a zkušenosti k tomu věnovat se létání, ale žádné letecké společnosti je nechtěly přijmout, tvrdily, že společnost není připravená na ženy pilotky.⁶⁵

Členky WASP zůstaly po válce zapomenuty, nebyly jim připisovány žádné zásluhy. Uznání se jim začalo dostávat až v 70. letech 20. století. Tato služba měla mnoho problémů a mnoho lidí ji nebralo příliš vážně. Ale i přesto se její členky odvážily nasednout do letadel a pomoci svojí zemi. Za jediný rok, kdy tato služba existovala přepravila 12 000 letadel. I když to byla jen malá služba, významně přispěla válečné situaci. Díky ní se mohly ženy podílet na válečném úsilí, i když přímo neúčastnily bojů.

⁶⁵ Tamtéž, s. 135.

6. Sovětský svaz

Sovětské ženy si uvědomily, že jsou jejich životy v ohrožení a rozhodly se vstoupit do armády. Jednou z nich byla i Marina Rasková, která přesvědčila Josefa Stalina, že ženy mohly hrát ve válce významnou roli. Nápad na vytvoření ženských leteckých jednotek přišel v září roku 1941. Rasková vyzvala ženy, které uměly ovládat letadlo nebo byly jiným způsobem spojeny s letectvím, aby se přidaly do armády. Těch bylo nakonec tolik, že některé nebyly přijaty kvůli nedostatku pozic. A tak byla o měsíc později vytvořena 122. ženská letecká skupina, která se skládala ze tří pluků, 586. stíhacího leteckého pluku, 587. bombardovacího leteckého pluku a 588. nočního bombardovacího leteckého pluku. Kromě nich se ženy zapojovaly také přímo do sovětského letectva. Jako jediná země ve druhé světové válce měl Sovětský svaz ženské letové jednotky, které se zúčastnily boje a nebyly pouze pomocné.

Není proto překvapením, že právě odsud pocházely jediné dvě ženy, které byly považovány za letecká esa druhé světové války, Lidija Litvjaková a Jekatěrina Budanová. Obě se také účastnily bitvy v Kurském oblouku. S dalšími několika ženami v té době sloužily u mužských pluků a obě také v této bitvě přišly u život. Lidija Litvjaková získala 12 potvrzených sestřelů a dva další sdílené, Budanová měla údajně ještě více, ale přesné číslo není známo.

Německá ofenziva u Kursku začala v červenci 1943 a cílem bylo ovládnout celý oblouk a zničit sovětské síly v této oblasti. Do této bitvy měly být nasazeny nejlepší jednotky a velké množství munice. Na základě informací o pohybu Němců Rudá armáda nechala vybudovat mohutné zákopy a jiná obranná zařízení po celém výběžku. Plánovali částí armády odrazit německý útok a zbylá část armády ho měla zničit.⁶⁶ Sověti útok v této oblasti očekávali. Posílili v oblasti vojsko nejen na zemi, ale také ve vzduchu. Bitvy se účastnilo přes 4000 letadel, z nichž mnoho bylo pilotováno sovětskými ženami. Litvjaková byla sestřelena u Orlu, ale přesná příčina úmrtí není známa. Budanová byla také sestřelena a zemřela na následky četných zranění.

Jako první ze 122. letky začal operovat 586. stíhací pluk v dubnu roku 1942. Jeho hlavním úkolem bylo chránit důležité cíle před bombardováním a doprovod jiných letadel. Nejdříve byla velitelem major Tamara Kazarinová, která byla ze zdravotních důvodů odvolána. Po ní nastoupil podplukovník Aleksandr Vasilijevič Gridnev, který zůstal velitelem pluku až do konce války. Původně byly v pluku pouze dvě letky

⁶⁶ BROOKES, Andrew, *Letecká válka nad Ruskem*, Shepperton 2003, s. 124–130.

s dohromady dvaceti letadly, později se přidala ještě jedna. První dvě letky se skládaly pouze z žen a třetí z mužů. Některý pozemní personál byli také muži. Letadla, která tento pluk používal byly složité konstrukce, které ženské inženýrky je neuměly udržovat. Většinou si ženy pilotky prošly všemi třemi pluky, nebo byly později přeřazeny do mužských pluků. To byl případ i Budanové a Litvjakové. Funkce pluku byla spíše obranná, většinou chránil důležité cíle nebo osoby, proto také jako jediný ze 122. skupiny nedostal přídomek „gardový“. ⁶⁷

Na začátku války musely být pilotky neustále ve vzduchu a hlídat významné cíle. To bylo z toho důvodu, že letadla nejdříve neměla rádia, a musela být schopná rychle zasáhnout v případě nepřátelského útoku. Později stála připravená na letištích, aby mohla co nejrychleji vzlétnout. Tomuto stavu se říkalo „připravenost 1“ a pilotka vždy seděla přímo v letadle, připravená startovat.

Nejdříve měl pluk k dispozici letadla Yakovlev Yak-1. Později dostal modernější verze tohoto letadla s lepším vybavením. Tato letadla byla jednomístná, a tak se pilotkami mohly stát jen zkušené ženy a musely se umět navigovat a bránit samy. Hlavním úkolem nebylo zničit nepřátelské letouny, ale pouze je odehnat. I přesto se pilotky účastnily 125 leteckých soubojů a sestřelily 38 letadel. Několik pilotek se také účastnilo bitvy u Stalingradu, jako členky mužských pluků. Tam většinou sloužily jako podpora pro piloty, kvůli nedostatku zkušeností. Dalším úkolem pluku bylo bránit strategicky významná místa. Jenom málokdy se stalo, že by některý cíl chráněný tímto plukem byl zničen. ⁶⁸

Jako poslední začal fungovat 587. bombardovací letecký pluk, až v únoru roku 1943. Stejně jako 586. pluk i tento byl smíšený, i když většina personálu byly ženy. Velitelem byla zakladatelka 122. skupiny Marina Rasková, která ale na začátku roku zemřela. Následně byl velitelem jmenován podplukovník Valentin Vasilijevič Markov. Tento pluk používal bombardéry Petlyakov Pe-2, které jsou považovány za jedny z nejlepších bombardovacích letadel druhé světové války. Posádce na letišti trvalo 2 hodiny, než připravila jeden letoun, a tak většinou zvládl jen 2–3 lety denně. Používal se většinou ke střemhlavému bombardování. Jedno letadlo uneslo až tunu bomb, ale zkušenější pilotky často létaly i s větším nákladem. Posádka tohoto letadla byla tříčlenná, pilot, navigátor a střelec. Piloty a navigátory dělaly většinou ženy, kdežto střelci byli často muži. Také někteří členové pozemního personálu byli muži, většinou mechanici, kteří

⁶⁷ NOGGLE, Anne, *A Dance with Death: Soviet Airwomen in World War II*, College Station 2002, s. 157–158.

⁶⁸ Tamtéž, s 158–164.

měli s těmito letadly zkušenosti. Pilotkami letadel Petlyakov se mohly stát pouze ty nejzkušenější ženy. Kvůli nedostatku navigátorů musely některé pilotky projít navigátorskými kurzy.

587. pluk byl tvořen dvěma letkami, obě měly deset letadel. Celkem měl 75 pilotek, z nichž se 5 stalo hrdiny Sovětského svazu. Při misích využíval formace do písmena V, která jim poskytovala nejlepší obranu. V této formaci se totiž mohla letadla vzájemně bránit kulometnou palbou. Zároveň jim dělala doprovod stíhací letadla, která je měla chránit před útokem. Všechny tři ženské pluky létaly se stejnými letadly a žily ve stejných podmínkách jako ostatní pluky. Byli ubytováni v zemljankách, které sloužily jako nouzové úkryty. Někdy se ale stalo, že v nich bylo příliš vlhko, a pilotky spávaly venku pod křídly svých letadel.⁶⁹

Pluk byl později přejmenován na 125. gardový bombardovací letecký regiment Mariny Raskové. Přídomek „gardový“ dostal za zásluhy. Na vlastní žádost pluku pak bylo přidáno pojmenování „Mariny Raskové“ jako poctu zemřelé zakladatelky a velitelky.⁷⁰

6.1. Noční čarodějnice

Vůbec nejznámější ženský letecký pluk druhé světové války je 588. noční bombardovací pluk. Tento pluk si vysloužil od Němců přezdívku Noční čarodějnice, kvůli jejich specifické bombardovací taktice. Pod tímto názvem je tento oddíl také dodnes známý. Kromě toho byl jediným čistě ženským plukem z 122. skupiny. Předchozí dva pluky využívaly novější letadla, která byla náročnější na údržbu, a tak musely mít několik mužů jako letové inženýry. Ale Noční čarodějnice využívaly stará cvičná letadla Polikarpov Po-2. Tato letadla byla jednoduchá na údržbu a pilotky si je jednoduše mohly spravit i samy.

Tento letoun prošel mnoha úpravami a byl využíván k různým účelům. Nejvíce se proslavil jako bombardovací letoun právě 588. pluku, ale mohl se využívat i jako pozorovací nebo dělostřelecké letadlo. Byl dvoumístný nebo třímístný, podle úlohy, kterou plnil a pod jedním křídlem unesl až 250 kg pum.⁷¹ Kvůli své stavbě byl letoun téměř bezbranný proti nepřátelům. Neměl žádnou možnost komunikace s pozemním personálem, do roku 1944 nebyl vybaven padáky a letadlo mělo pouze několik velice

⁶⁹ Tamtéž, s. 110.

⁷⁰ Tamtéž, s. 99–101.

⁷¹ SCHMID, Jaroslav, *Velké letecké bitvy 2. světové války. Letadla a jiné události*, Plzeň 2000, s. 188.

jednoduchých přístrojů. Pokud se dostal do záře světlometu, byl velice snadným cílem. Navíc začalo snadno hořet a posádka měla jen malou šanci na přežití, pokud se cokoli stalo. Někdy se stalo, že se bomba zasekla. V tu chvíli musela navigátorka vylézt za letu na křídlo a pokusit se bombu shodit ručně.

588. pluk začal fungovat v létě roku 1942. Jejich hlavním cílem bylo ničit nepřátelské významné cíle jako sklady, velitelství, pozemní vojsko a různá vozidla. Velitelem byla major Jevdokija Beršanská. Původně se skládal ze dvou letek, později byla přidána třetí a výcviková letka. Letadla létala v přesných intervalech, aby Němcům způsobili v noci co nejvíce potíží. To bylo ale pro posádky nebezpečné, protože se daly snadno očekávat. Běžná taktika pluku byla doletět k blízkosti cíle ve velké výšce a pak vypnout motor. Letadlo doplachtilo až nad cíl, kde shodilo bomby a následně zapnulo motory a letělo pryč. Kvůli krátkému doletu se letadla musela přesouvat blíže k frontě na operační letiště a na základnu se vracela až ráno po splnění všech úkolů. Jiná, nebezpečnější taktika využívala dvou letadel. Jedno doletělo s puštěným motorem až k cíli, kde na sebe soustředilo obrannou palbu, což umožnilo druhému letadlu shodit bomby.⁷²

Posádka byla dvoučlenná, pilotka byla velitelkou letadla. Jejím cílem bylo podle pokynů doletět do cíle a zpět. Navigátorka pak měla najít cíl a shodit na něj ve správnou chvíli bomby. Letoun s nákladem letěl po určité trase. Tou samou cestou se v jiné výšce vracel další letoun na letiště. Když se vrátil, bylo mu doplněno palivo a bomby a vzlétlo znovu. Každé letadlo bylo za jednu noc schopno vykonat několik letů a shodit zhruba stejné množství bomb jako jeden velký bombardér. Léetaly od setmění celou noc až do svítání, v zimě proto mohly vykonat více letů než v létě.⁷³ První misi dostal pluk 8. června 1942, jejím cílem byla německá základna u města Vorosilovgrad (dnešní Luhansk.) V té době byla k dispozici pouze tři letadla, jedno z nich pilotováno velitelkou pluku Beršanskou. Ta se úspěšně dostala až k cíli, kde navigátorka shodila speciální bomby, které se po shození zapálily a osvětlily prostor pod letadlem. Tím se ujistily o poloze cíle, zároveň tím daly vědět pilotce za sebou kde se cíl nachází, ale také tím na sebe přilákaly nepřátelskou palbu. Beršanská proletěla přímou palbou, odhodila bomby a okamžitě se vydala na cestu zpět. Ze tří letadel bylo jedno sestřeleno a obě ženy v něm zemřely.⁷⁴

588. pluk byl v únoru roku 1943 přejmenován na 46. gardový noční bombardovací

⁷² NOGGLE, s. 18–20.

⁷³ Tamtéž, s. 20–23.

⁷⁴ MYLES, Bruce, *Night Witches. The Untold Story of Soviet Women in Combat*, Chicago 1981, s. 66–67.

pluk. Stejně jako 125. pluk měl přídomek „gardový“ za zásluhy. Toto označení se dostávalo za zásluhy v boji a jednotky s tímto označením byly pokládány za elitní. Roku 1943 se 588. pluk přesunul na Kubáň, kde se nacházely německé jednotky. Němci zřídili defenzivní linii, tzv. Kubáňské předmostí na Tamaňském poloostrově, odkud chtěli pokračovat na Kavkaz. Němci tvrdě vzdorovali a zvýšili leteckou ostrahu. Pilotky musely změnit taktiky. Osvětlení na letištích bylo ztlumeno na minimální úroveň. Přistávání bylo už tak těžké, a po tomto opatření to bylo ještě víc ztíženo. Navíc na letištích chyběly stroje, které by pomohly letadlům s navigací. Pilotky bombardovaly německé jednotky nepřetržitě a byly v neustálém nebezpečí, že je objeví nepřátelský stíhač. Ty ženy, které přežily získaly zkušenosti, jaké se rovnaly zkušenostem pilotů na bojištích.⁷⁵ Za zásluhy v těchto bojích dostal pluk v říjnu ještě přídomek „tamaňský“.

Pilotky 122. ženské letecké skupiny a další pilotky v mužských oddílech se nebály nasadit vlastní život v boji za svou vlast. Pocházely z různých prostředí a spojoval je jediný cíl, pomoci ve válce a chránit svou zemi. I když ze začátku měly k dispozici pouze pár letadel, dokázaly způsobit velké ztráty Němcům. Hlavně ženy z 588. pluku, kterých se Němci báli natolik, že jim daly přezdívku Noční čarodějnice. Mnoho žen z této skupiny bylo jmenováno hrdiny Sovětského svazu a hrdiny Ruské federace.

⁷⁵ Tamtéž, s. 183–185.

7. Češky a Slovenky v zahraničních leteckých plucích

7.1. Československé ženy ve WAAF

Prezident Edvard Beneš vyzval československé vojáky, aby odešli z okupované vlasti do zahraničí, což mnozí také uposlechli. S nimi často odcházely i jejich manželky nebo jiné příbuzné. Ale některé ženy odcházely do zahraničí samy, jednak kvůli tomu, že nesouhlasily s režimem a jednak ze strachu z pronásledování. Nejčastěji českoslovenští obyvatelé odcházeli do Spojeného království, ale také do Sovětského svazu nebo Francie. Ženy, které odešly se pak obrátily na prezidenta Beneše s žádostí, aby i ony mohly být přijaty do armády.

Nejprve byla žádost československých žen o přijetí do armádních sborů odmítnuta. Ministerstvo obrany prohlásilo, že má pro tyto ženy jen velmi malé využití, a naznačilo, že je ani nechce v rámci armády zaměstnat. Několik žen se sice přidalo do Československé smíšené brigády, ale ani nedostatek vojáků v této brigádě ženám nepomohl. V roce 1940 byla podepsána Dohoda o Československé branné moci, která stanovovala postavení a organizaci československých jednotek v rámci britské armády. Ale se ženami tato dohoda nepočítala.⁷⁶ Až roku 1941 bylo ve Spojeném království rozhodnuto, že cizinkám žijícím v Británii bude povoleno vstoupit do pomocných ženských sborů. Toto rozhodnutí se samozřejmě dostalo i k Československým ženám. Každá musela mít doporučení od dvou britských občanů a jedno od zaměstnavatele. Kromě běžných požadavků pro přijetí musely ovládat anglický jazyk. Následně začaly být pomalu přijímány do ATS, ale s přijetím do WAAF byl problém. Bylo pro ně málo využití a prověřování jednotlivých žadatelek probíhalo mnohem podrobněji.⁷⁷ Roku 1943 požádalo Ministerstvo národní obrany o sloučení všech československých žen do jednoho sboru v ATS a zároveň požádaly o jejich seznam. Žádosti o sloučení nebylo vyhověno. Československých žen bylo v jednotkách málo a sloužily po celých britských ostrovech a jejich přemísťování a hledání nějakého využití by se nevyplatilo.⁷⁸

O československých ženách sloužících v těchto sborech nebyla vedena evidence. Vedení československého úřadu v Británii sice několikrát žádalo seznam všech československých dobrovolnic, ale nikdy se nedočkalo kompletního seznamu. Z tohoto

⁷⁶ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, *Ženy v čs. armádě v letech 1939–1945*. In: HELMICOVÁ, Šárka (ed.), *Statečné ženy, o kterých se málo ví*, Praha 2003, s. 10–11.

⁷⁷ PROCHÁZKA, Ivan, *A královskou korunu měly. Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války*, Praha 2016, s. 14–18.

⁷⁸ Tamtéž, s. 25–27.

důvodu dodnes není znám úplný počet žen, které sloužily u britských pomocných sborů. Odhaduje se, že u WAAF sloužilo asi 20 československých žen. Většinou pracovaly jako kuchařky nebo písáčky, ale bylo mezi nimi i několik meteoroložek a elektromontérek. Kromě Británie sloužily československé ženy v rámci WAAF také v Palestině. Zde pracovalo minimálně 20 československých žen. Jedna z nich byla také nasazena do bojové akce. Byla jí Marta Reiková–Martinovičová, která byla poslána na Slovensko, kde napomáhala slovenskému národnímu povstání. V rámci této akce také roku 1944 zemřela.

7.2. Vysadkářky 2. čs. brigády

V Sovětském svazu proběhla výzva, aby se všichni občané české a slovanské národnosti dostavili k obranně země. Této výzvy uposlechly také ženy. Přijímání československých žen do armády zde bylo mnohem jednodušší než v Británii. Sovětský svaz přijímal ženy do armády bez větších problémů a nasazovalo je i do přímého boje. Odhadem vstoupilo do sovětské armády asi 900 žen.

Dne 12. prosince 1943 byla v Moskvě podepsána československo-sovětská smlouva o vzájemné pomoci a poválečné spolupráci. Při té příležitosti bylo prezidentu Benešovi uděleno povolení vybudovat 2. československou brigádu. Tato brigáda měla být vycvičena k výsadkové činnosti a proniknout do okupovaného Československa. Mělo ji tvořit zhruba 4 200 osob, z toho 133 žen.⁷⁹ Mnoho z nich neměly parašutistický výcvik, ani žádné bojové zkušenosti. Pouze 5 z nich prošlo nasazením, ale 3 z nich byly kuchařky. Ženy tedy musely projít kompletním výcvikem, který probíhal v Jefremově. Kromě základního výcviku procházely také různými specializacemi. K tomu pak samozřejmě patřil ještě výcvik parašutistický. Při něm se příslušníci brigády učily mimo jiné seskoky se zbraní, nebo seskoky v noci.

Oficiálně jim bylo povoleno provádět seskoky až na jaře roku 1944, a to jen některým z nich. Ale většina žen prováděla seskoky už před vydáním tohoto rozkazu. Přesný počet žen, které prováděly seskoky není znám. Cvičení bylo ukončeno ve dnech 22–23. dubna 1944. Ačkoli se původně výcviku účastnilo 29 žen, jejich počet se neustále z různých důvodů snižoval. Některé nebyly vhodné k parašutistickému výcviku, a tak byly převeleny do jiných útvarů. Z 18 žen, kterým byly povoleny seskoky zůstalo nakonec pouze 5.

Tyto vysadkářky se účastnily bojů v Karpatech a v Nízkých Tatrách a také

⁷⁹ KAMENÍK, Václav, KOPECKÝ, Milan. *Andělé se samopalem*, Praha 2021, s. 12–15.

pomáhaly při Slovenském národním povstání. Několik členek parabrigády se účastnily hned prvního úkolu této brigády. V noci z 12. na 13. září měla brigáda prozkoumat okraj německé obrany na části polského území. Její součástí radistky, které sloužily na praporečnické ošetrovně. Protože úkol neproběhl podle plánu a začalo se na tomto území bojovat, radistky na ošetrovně kromě své běžné práce pomáhaly při ošetřování. Kromě těchto členek byly další radistky na stanovišti velitele brigády. Kromě nich byly součástí také dvě ženy, které byly v těsné blízkosti fronty a jejich úkolem bylo hlídat praporečnickou. ⁸⁰

Několik žen bylo také posláno k pomoci Slovenskému národnímu povstání, které probíhalo na podzim roku 1944. Sovětský svaz se rozhodl tomuto povstání pomoci a parabrigáda měla být přesunuta na Slovensko. Vedení chtělo ženy nechat v týlu, kvůli možnému nebezpečí, což ale členky brigády odmítly. Bohužel přesun neprobíhal podle plánu. Mnoho letů, které měly brigádu dopravit na místo bylo zrušeno a došlo k několika haváriím. Při přesunu zahynulo 135 lidí, z nichž jedna byla žena. ⁸¹ V této době byla situace na Slovensku vážná a na začátku září zahájilo Německo útok na centra povstání. Kvůli problémům s přepravou přicházeli vojáci brigády postupně. Dva dny po zahájení německého útoku byly k dispozici pouze dvě roty, jejichž součástí byly tři ženy. Povstání bylo potlačeno, ale mnoho členů brigády přežilo a bylo rozhodnuto o její reorganizaci. Do brigády byly znovu přijaty ženy, které k ní patřily a které se po útěku z povstání přidaly k jiným plukům. Po dosažení plného stavu se začala připravovat k dalším výsledkům, ale byla ustanovena pěší brigádou a dostala za úkol zajistit hranice s Maďarskem. ⁸²

Československé ženy chtěly pomoci své vlasti a nebály se proto položit vlastní život. Hlásily se do armád v cizích zemích, a i když ze začátku měly velké problémy a některé státy je nechtěly do služby přijmout, nakonec jejich žádosti vyhověly. Většina z nich působila v pomocných službách nebo ve zdravotnictví, ale některé se nebály vzít do ruky zbraň a vyrazit do boje. I mnoho žen, které sice nepocházely z Československa, ale provdaly se za Čechoslováky se rozhodlo vstoupit do armády, aby bojovaly nejen za svou zemi, ale i za zemi svých manželů a mnoho z nich se pak do Československa přestěhovalo.

⁸⁰ Tamtéž, s. 48–53.

⁸¹ Tamtéž, s. 66–84.

⁸² Tamtéž, s. 154–158.

8. Závěr

Tato práce se měla zabývat ženskými leteckými sbory ve třech různých zemích. Měla zkoumat, jakým způsobem přispěly k průběhu války, jaké byly jejich hlavní úkoly a do jaké míry byly začleněny do armády. Cílem pak bylo popsat funkci těchto sborů. Autorka vybrala čtyři nejvýznamnější sbory, britské WAAF a ATA, americký sbor WASP a Sovětskou 122. leteckou skupinu.

Ženy ve druhé světové válce výrazně pomohly svým státům. Pomáhaly udržovat ekonomiku v chodu, stavěly nové stroje a vyráběly munici a součástky k letadlům a lodím. Byly objeveny nové cesty, jak udělat práci jednodušší nejen pro ženy. Válka také umožnila ženám vstoupit do armády, nejdříve k pomocným silám, později přímo do vojska. Hlavním úkolem všech zmiňovaných sborů bylo uvolnit muže, aby mohli odejít bojovat na frontu, čímž země získávaly více vojáků. Zároveň bylo jejich úkolem udržet armádu funkční tím, že zastávaly různé pomocné práce, zejména pozemní práce na letištích, nebo přeprava letadel a dalšího vybavení.

Z pomocných pozemních sborů byly významné hlavně britské sbory WAAF, největší pomocné ženské sbory druhé světové války. Většina pomocných prací byla vykonávána právě členkami této organizace. V některých oborech pracovaly pouze ženy, nebo alespoň z velké většiny. Tato organizace se stala přímo součástí RAF a byla považována za plnohodnotný armádní sbor. Do armády byla také plně začleněna 122. letová skupina ze Sovětského svazu. Tato skupina byla jedinou ženskou skupinou, která se účastnila přímých bojů. Významně se zapojila zejména do bojů na východní frontě. Tři pluky této skupiny se vyznamenaly v několika bitvách. Mnoho členek se stalo hrdinkami Sovětského svazu. Sbory, které zůstaly civilní byly ATA ze Spojeného království a WASP ze Spojených států amerických. Ačkoli se jednalo o jejich zapojení do armády, nakonec setrvaly pouze civilními organizacemi. Obě organizace se věnovaly doručování letadel. Služba WASP se navíc věnovala i dalším pomocným pracím, hlavně výcviku nových pilotů.

Tím, že byly vytvořeny ženské sbory získaly země mnohem více lidí, kteří se mohli podílet na válečném úsilí, ať už přímo jako členové armády, nebo děláním jiných činností, které byly důležité pro správné fungování válčících států. Státy měly mnohem více pracovní síly, na kterou se mohly spolehnout. V mnoha státech to pak otevřelo cestu k další emancipaci žen. Mnoho žen se stalo součástí stálých armád, a často zůstávaly v těch zaměstnáních, do kterých nastoupily za války.

I ženy se podílely na vítězství ve válce, i když je jim někdy tento podíl odepírán. Autorka doufá, že tato práce neposlouží pouze jako studie ženských leteckých sborů, ale také jako připomínka toho, že i ženy se zúčastnily druhé světové války a pomohly tuto válku vybojovat.

Seznam zkratek

AAF – Army Air Forces

ATA – Air Transport Auxiliary

ATS – Auxiliary Territorial Service

Čs. - československé

FANY – First Aid Nursing Yeomanry

NSFK – Nationalsozialistisches Fliegerkorps

RAF – Royal Air Force

RFC – Royal Flying Corps

RNAS – Royal Naval Air Service

SSSR – Sovětský svaz socialistických republik

SPARS – Semper Paratus – Always Ready

USA – United States of America

WAAC – Auxiliary Territorial Service

WAAF – Women's Auxiliary Air Force

WAF – Women's Auxiliary Ferrying Squadron

WASP – Women Airforce Service Pilots

WAVES – Women Appointed for Volunteer Emergency Service

WFTD – Women's Flying Training Detachment

WRAF – Women's Royal Air Force

WRNS – Women's Royal Naval Service

WUSP – Women's Social and Political Union

Zdroje

- ALEXEJEVIČ, Svetlana, *Válka nemá ženskou tvář*, Moskva 2018.
- BECK, Pip, *Stále ve střehu. Ženský sbor pomocných služeb letectva na velitelství letiště pro bombardéry RAF*, Manchester 2006.
- BELLAFoire, Judith, *The Army Nurse Corps. A Commemoration of World War II Service*, Washington D.C. 1993.
- BROOKES, Andrew, *Letecká válka nad Ruskem*, Shepperton 2003.
- CASAVANT TELFORD, Jennifer, *The American Nursing Shortage During World War I. The Debate over the Use of Nurse's Aids*, Canadian Bulletin of Medical History 27, 2010, 1.
- CASSIN-SCOTT, Jack: *Ženy ve válce 1939-1945*, Oxford 1980.
- DONNELLY, Karen J., *American women pilots of World War II*, New York 2004.
- DRIFTTE, Collette, *Women in the Second World War*, Barnsley 2011.
- ELLIS, Mary, *A Spitfire Girl*, Barnsley 2016.
- ESCOTT, Beryl E., *Our wartime days. the WAAF in World War 2*, Stroud, 1995.
- GOLDIN, Claudia D., *The Role of World War II in the Rise of Women's Employment*. In: The American Economic Review, 81, 1991, 4.
- HELMICHOVÁ, Šárka, *Statečné ženy, o kterých se málo ví*, Praha 2003.
- HYAMS, Jacky, *The Female Few. Spitfire Heroines of the Air Transport Auxiliary*, Stroud 2012.
- KAMENÍK, Václav, KOPECKÝ, Milan, *Andělé se samopalem*, Praha 2021
- LANDDECK SHARP, Katherine, *The Women with Silver Wings. The Inspiring True Story of the Women Airforce Service Pilots of World War II*, New York 2020.
- LITTLE, Stephen E., GRIECO, Margaret, *Shadow factories, shallow skills? An analysis of work organisation in the aircraft industry in the Second World War*. In: Labor History, 52, 2011, 2.
- MERRYMAN, Molly, *Clipped Wings. The Rise and Fall of the Women Airforce Service Pilots of World War II*, New York 2020.
- MULLEYOVÁ, Clara, *Hitlerovy pilotky*, Londýn 2018
- MYLES, Bruce, *Night Witches. The Untold Story of Soviet Women in Combat*, Chicago 1981.
- NARRACOTT, Arthur, H., *How the RAF Works*, London 1941.
- NOGGLE, Anne, *A Dance with Death. Soviet Airwomen in World War II*, College Station 2002.
- PIEKALKIEWICZ, Januzs, *Letecká válka 1939-1945*, Janki 1995.

PROCHÁZKA, Ivan, *A královskou korunu měly. Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války*, Praha 2016.

ROLAND, Paul, *Ženy ve Třetí říši*, Londýn 2017.

SCHMID, Jaroslav, *Velké letecké bitvy 2. světové války. Letadla a jiné události*, Plzeň 2000.

SCHRADER PAGE, Helena, *Sisters in Arms. The Women Who Flew in World War II*, Croydon 2015

SMITH-DAUGHERTY, Rhonda, *Jacqueline Cochran. Biography of a Pioneer Aviator*, Jefferson 2012.

TAYLOR, Eric, *Wartime Nurse. One Hundred years from the Crimea to Korea, 1854-1954*, Austin 2002

VÁVROVÁ, Milada, *Vojáci v sukních*, Jihlava 2001.

VICINUS, Martha, *Independent women. Work and community for single women 1850–1920*, London 1985,

VINOGRADOVOVÁ, Ljubov, *Odstřelovačky z II. světové války*, Ostrava 2020.

WHEELER, Jo, *The Hurricane Girls. The inspirational true story of the women who dared to fly*, London 2018.

WHITTEL, Giles, *Spitfire Women of World War II*, New York 2007.

Internetové zdroje

Flora Sandes. In: *The Female Soldier* [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <http://thefemalesoldier.com/blog/flora-sandes>.

KOŽELUHOVÁ, Michaela, *Ženská otázka za první světové války*. In: *1. Světová válka a vznik Československa* [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <http://1914-1918.npmk.cz/node/81>.

Marie Petruščáková, provd. Ljalková, Navrátková, Lastovecká. In: *Československé ženy bojující v zahraničních vojenských jednotkách za II. světové války* [online] [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/medailonky/82>.

Milunka Savić. In: *The Female Soldier*. [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <http://thefemalesoldier.com/blog/milunka-savi>.

MURPHY, William, *Suffragetes*. In: *1914–1918 Online* [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/suffragettes>.

Rosie the Riveter. In: *Britannica*. [online], [cit.2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Rosie-the-Riveter>.

ROWE, Steven E., *Labor*. In: 1914-1918 Online [online], [cit. 2022-04-7]. Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/labor>.

STOFF, Laurie, *Women's Mobilization for War (Russian Empire)*. In: 1914-1918 Online [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/womens_mobilization_for_war_russian_empire.

Women in WWI. In: The National WW1 Museum and Memorial [online], [cit.2022-04-7]. Dostupné z: <https://www.theworldwar.org/learn/women>.

Women's Royal Air Force (WRAF) 1918–1920. In: Royal Air Force Museum [online], [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.rafmuseum.org.uk/research/online-exhibitions/women-of-the-air-force/womens-royal-air-force-wraf-1918-1920/>.

World War II 1939-1945 In: Striking Women [online], [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.striking-women.org/module/women-and-work/world-war-ii-1939-1945>.

Cizojazyčné resumé

This work is describing women members of the Air Force in the 2nd World War. It focuses on 4 organisations from the United Kingdom, the USA and the Soviet Union. The author chose different organisations based on their main tasks and how incorporated they were into the armies of their countries. The work also mentions the role of women in the 1st and 2nd World Wars in general, mainly their roles in the army and work. The main goals of this work are to not only describe each of the chosen organisations, but also to find out how did they contribute to the war efforts and what functions did they serve in the war.

The first two chapters are about women in 1st and 2nd World War. Then there are three chapters focusing on the three chosen countries. Each country has it's own chapter, where the author introduces the most important women units of the country's Air Force. For the UK those units were the WAAF, which was the biggest women's auxiliary unit in the war, and ATA, which was a plane delivery service. For the USA, the author chose WASP, a civil service, which focused on plane delivery and training of new pilots. For USSR, it was the 122nd fly, the only female battle unit in 2nd World War. The last chapter briefly mentions Czechoslovakian women, who decided to join some of the mentioned units.

The main reason these units were created and that was also their main task was to free men, to go to war. Another reason was to gain more workforce, so the countries could be functioning even in war. Both these goals were done successfully. But it also provided a way to more empowerment for these women. A lot of them became members of the army and it also enabled women to go to work after the war.